

KOSOVO I SRBIJA NAKON MIŠLJENA MSP

Izveštaj za Evropu br. 206 – 26. avgust 2010.

SADRŽAJ

REZIME I PREPORUKE	i
I. UVOD	1
II. RAZLIČITI UGLOVI GLEDANJA NA PROCES	3
A. IZ SRPSKOG UGLA.....	3
B. IZ KOSOVSKEG UGLA	5
C. IZ UGLA MEĐUNARODNE ZAJEDNICE	6
III. SEVER: TRI OPCIJE	8
A. AHTISARIJEV PLAN I REALNOST NA SEVERU	8
B. JAČA AUTONOMIJA?	11
C. RAZMENA TERITORIJE?	12
1. Implikacije po region	14
2. Implikacije po jug	16
IV. DRUGA PITANJA	18
A. SRPSKA PRAVOSLAVNA CRKVA	18
B. TEHNIČKI PROBLEMI	19
1. Carina i trgovina	20
2. Komunikacije.....	21
3. Struja.....	21
4. Transport.....	22
V. ALTERNATIVE SVEOBUHVAATNOM REŠENJU	23
A. ZAMRZNUTI SEVER, ODMRZNUTI OSTATAK.....	23
B. POSLATI TRUPE	24
VI. ZAKLJUČAK	25
DODACI	
A. MAPA KOSOVA I SUSEDNIH ZEMALJA.....	26
B. REČNIK SKRAĆENICA	27

KOSOVO I SRBIJA NAKON MIŠLJENJA MSP

REZIME I PREPORUKE

Neposredno nakon što je u julu 2010. godine Međunarodni sud pravde (MSP) izneo svoje savetodavno mišljenje o tome da li je način na koji je Kosovo proglasilo nezavisnost legalan ili ne, Kosovo i Srbija imaju priliku da prevaziđu različitosti, započnu bilateralne odnose i otvore put ka širim evropskim integracijama. Prepreke su ogromne, tu treba dodati i međusobnu sumnjičavost, nekompatibilne agende i neizvesnost oko istinskih ciljeva one druge strane. Nemoć da se pregovora u narednih nekoliko meseci, verovatno bi doveo do toga da ovaj sukob bude zamrznut na nekoliko godina, pošto obe strane ulaze u izborne faze, tokom kojih bi nesuglasice mogle biti upotrebljene za mobilizaciju nacionalističkih streljenja i odvlačenje pažnje od korupcije i vladinih propusta. Dosta toga se od nedavno promenilo u u Beogradu, i u Prištini, posebno u pravcu razvoja realnijih, premda ne i potpuno javnih stanovišta, koja sugerisu da je *win-win* situacija moguća. Bez uslovljavanja i uz pomoć EU, Kosovo i Srbija bi uskoro mogli da započnu pregovore u cilju iznalaženja sveobuhvatnog, kompromisnog rešenja, što je pre moguće.

Nacrt rezolucije koji poziva na nove pregovore o Kosovu i koji je Srbija podnela 28. jula, najverovatnije će se u septembru naći pred Generalnom skupštinom UN. Kosovo će prihvatiti razgovore koji ne dovode u pitanje status ili teritorijalni integritet. Fasilitacija pregovora između Srbije i Kosova će za podeljenu EU predstavljati veliki izazov (22 zemlje članice, od ukupno 27, priznale su Kosovo, a njihovi predstavnici su podeljeni na one koji zagovaraju sveobuhvatno rešenje i na one koji smatraju da je plodonosan samo postepeni pristup koji bi započeo skromnim, tehničkim pitanjima).

Problem diplomatskog priznavanja kosovske državnosti leži u biti ovog ćorsokaka. Iako je 69 zemalja priznalo Kosovo, Srbija tvrdi da nikada neće prihvatiti "jednostrano proglašenje nezavisnosti" (JPN). Ovo stanovište – i njihov sopstveni strah od secesionističkog presedana – obezbedili pet državama članicama EU političko opravdanje za nepriznavanje nezavisnosti Kosova. Kada je reč o Savetu bezbednosti UN, Rusija i Kina se suprotstavljaju priznavanju a tome se protivi i nekoliko nestalnih članica. Priština se nada da će mišljenje MSP, izraženo u julu ove godine, o tome da jednostrano proglašenje nezavisnosti

(17. februara 2008.) ne krši međunarodno pravo ili Rezoluciju 1244 Saveta bezbednosti (koja je predstavljala osnovu za dolazak UN na teritoriju Kosova nakon rata 1999.), ohrabriti zemlje koje nisu priznale Kosovo da se predomisle. Ali, ako Kosovo želi da ubedi stalne članice SB i one države EU koje oklevaju s priznavanjem, njemu je neophodno da pribavi slaganje Srbije s nezavisnošću a to slaganje može da bude makar implicitno, uz uspostavljanje neke vrste diplomatskih odnosa, da bi se na kraju došlo do punog i formalnog priznanja.

Stvarni problem na terenu vrti se oko tri opštine na severu Kosova. Istini za (ne)volju, severni deo Kosova već dva deset godina nije pod prištinskom vlašću. Tamošnje proređeno i mahom ruralno stanovništvo, jednoglasno odbija integraciju u ostatak Kosova. Ovo važi i za plan koji je dobio ime po svom tvorcu, Martiju Ahtisariju, bivšem predsedniku Finske i dobitniku Nobelove nagrade, koji je kao Specijalni izaslanik Generalnog sekretara tokom 2007. elaborirao (Ahtisarijev) plan, kojim se reguliše sprovođenje nadgledane nezavisnosti Kosova i kojim se srpskim opštinama nudi suštinska samouprava, kao i dodatne nadležnosti za sever Kosova u domenu prosvete i zdravstva. Srbija još uvek upravlja opštinama, pravosuđem, carinom, policijom i javnim uslugama, a Misija vladavine prava EU (EULEX) ne uspeva da u tome delu Kosova masovnije rasporedi svoje snage. Dva incidenta koja su se tokom jula meseca dogodila u Mitrovici, pokazuju da nasilje i dalje predstavlja pretnju.

Kada je sever Kosova u pitanju, moguće je zamisliti tri scenarija: Ahtisarijev plan, proširenu autonomiju i razmenu teritorije. Krizna grupa je uporno podržavala opciju pažljivog sprovođenja Ahtisarijevog plana, premda je sada taj dokument nedovoljan za obezbeđivanje pune integracije Severa u Kosovo, ili međunarodno priznavanje Kosova. Priština severu Kosova može da ponudi neke dodatne povlastice koje su u skladu sa onima koje oblasti sa sličnim statusom uživaju u raznim evropskim regionima, a koje se odnose na regionalno zakonodavstvo, izvršnu vlast, lokalnu policiju i sudstvo. Takođe, Priština se može složiti sa tim da dobar deo carinskih prihoda (koje su naplaćene na severnom graničnom prelazu) ostane u tom regionu. Ali, nema nikakvih signala da bi Beograd ili kosov-

ski Srbi prihvatili čak i ovaliko proširenu autonomiju. Umesto toga, oni poručuju da bi podela teritorije mogla utabati put srpskom priznavanju kosovske nezavisnosti.

Priština neće prihvatiti podelu, ali ima nagoveštaja da bi mogla da razmisli o razmeni čisto srpskog Severa za delove Preševske doline na jugu Srbije, nastanjene isključivo Albancima. To bi podrazumevalo složene računice. Neki Kosovari su zabrinutiji za implikacije po njihovu državu od autonomije Severa, ali mnogi internacionalci strahuju da bi promena granica mogla da prouzrokuje masovnu migraciju kosovskih Srba koji žive južno od Ibra, kao i da uzdrma separatističke težnje u susednoj Makedoniji i Bosni i Hercegovini. Krizna grupa je ranije upozoravala na ovakve mogućnosti, ali novija istraživanja sugerišu da takve strepnje više nemaju jako uporište.

Drugo ključno pitanje utokom kosovsko-srpskih pregovora – verovatno mnogo osetljivije za srpski nacionalni identitet nego sudbina 45.000 ljudi na severu Kosova – predstavlja pitanje statusa i zaštite najznačajnijih srpskih manastira i crkava. Ahtisarijev plan predviđa kompleksnu zaštitu, ali Crkva, u strahu od ponavljanja događaja iz marta 2004., tokom kojih su potpuno ruinirani mnogi manastiri i crkve, želi više. Nijedan srpski lider ne može prosperirati na Kosovu bez podrške Srpske pravoslavne crkve (SPC). U skladu sa tim, Beograd stalno pokušava da poboljša položaj SPC, nastojeći da se izbori za neki vid ekstrateritorijalnosti (ako ne i pune), sporazumne garancije i zaštitu od strane međunarodnih snaga nakon što se snage NATO (KFOR) povuku s Kosova. Ovakav scenario se Vladi u Prištini nameće kao izazov – nakon što je ona, tokom Ahtisarijevih pregovora, pristala na brojne ustupke prema Crkvi – koji treba razmotriti bez ugrožavanja suvereniteta.

Priština bi želela da se razgovori usredsrede na tehnička pitanja, poput carine, trgovine, komunikacija, struje i transporta, a da akcenat ne bude na pitanju statusu, severa ili Crkve. EU i SAD preferiraju da se počne sa manje neprijatnim pitanjima, kako bi se od samog početka gradilo poverenje. To su, takođe, problemi koji na svakodnevnoj osnovi otežavaju život i Srba i Albanaca na Kosovu, ograničavajući njihov pristup neophodnim uslugama. Ali i pokušaji uspostavljanja tzv. “šatl-diplomatije-“, koje je u prošlosti sprovodila EU, nisu se pokazali kao uspešni. Statusna pitanja će verovatno blokirati napredak, osim ako Beograd ne pokaže spremnost da prihvati novu kosovsku vlast, barem implicitno.

Ako se želi iskoristiti mogućnost započinjanja ozbiljnih, sveobuhvatnih razgovora koji bi doveli do kompromisnog konačnog rešenja, bilateralni razgovori bi morali da se kreću van granica tehničkih pitanja. Ako Srbija želi suštinski napredak i ako želi da ubedi EU i SAD da je reč o pregovorima u koje se ulazi s pozitivnim očekivanjima, a ne samo zbog toga što se želi odložiti dalje priznanje Ko-

sova, ona će morati da tretira Kosovo kao sebi ravno, čak iako odbije da odmah prizna novu državu. Informacije Krizne grupe ukazuju da ima osnova za umereni optimizam. U sadašnjoj Tadićevoj vladi ima mnogo više razumevanja za novu političku realnost Kosova, nego što je toga ikada bilo kod Koštunice i njegovih prethodnika, a to razumevanje ide do te mere da neki zvaničnici pokušavaju da pronađu kreativniji način da Srbiju časno oslobode tereta koje je Kosovo u međuvremenu postalo. Vlada samouvereno tvrdi da može da saopštava svoje stavove ali će joj, svakako, biti neophodne mere koje bi joj zaštitile obraz kada bude ubeđivala nacionaliste da nije izdala nacionalni interes. Priština, takođe, postaje mnogo svesnija toga šta međunarodni činiooci (koji je podržavaju) mogu realno postići na Severu.

EU i druge članice međunarodne zajednice, uključujući SAD, trebalo bi da, onoliko koliko je u njihovoj moći, potpomognu u iznalaženju rešenja, ostavljajući Kosovu i Srbiji da odluče koliko daleko žele da idu i u kom pravcu se žele kretati kako bi postigle cilj međusobnog priznavanja. Najkontroverzniji ishod koji može da proistekne iz pregovora jeste razmena teritorije severnog Kosova (u kome žive pretežno Srbi) za područje Preševske doline, na jugu Srbije (nastanjeno Albancima). Ni Priština, ni Beograd o ovome ne pričaju otvoreno, ali su zvaničnici obe prestonice nagovestili Kriznoj grupi takav ishod. Ovakav rasplet bi zabrinuo mnoge u međunarodnoj zajednici. Krizna grupa, pak, veruje, da bi odbacivanje ovakvog, ili bilo kog drugog zajedničkog i kompromisnog rešenja, dovelo do toga da se konflikt zamrzne, ostavljajući uključene strane bez ikakvih garancija da će se sukob ikada razrešiti.

Šira autonomija za sever i samoupravni, autonomni status za Srpsku pravoslavnu crkvu, kao što je predviđeno Ahtisarijevim planom, u zamenu za srpsko priznanje nezavisnosti, trebalo bi da zadovolje obe strane. Ali ni Beograd, ni Srbi sa severa nisu spremni ni za kakvo potpisivanje, a podeljena međunarodna zajednica ima tek nekoliko poluga kojima može izvršiti pritisak. Ako je i razmena teritorije neprihvatljiva, a sveobuhvatno rešenje se pokaže kao iluzija, prelazni status za Sever bi možda mogao biti još jedina mogućnost koju treba istražiti.

Ukoliko želi da pridobije naklonost Brisela nakon upućivanja zahteva za prijem u EU, Srbija se (barem minimalno), mora obavezati na saradnju s Prištinom u cilju uspostavljanja vladavine prava na Severu i razvijanju dobrosusedskih odnosa, koji bi pomogli u rešavanju svakodnevnih problema. Pored toga, Srbija bi morala da prestane da blokira učešće Kosova u regionalnim institucijama. Ako se želi iskoristiti prilika te započeti ozbiljno, sveobuhvatno pregovaranje koje bi dovelo do kompromisnog, konačnog rešenja, bilateralni razgovori bi morali da se bave temama koje su iznad tehničkih pitanja. Ako pregovori u potpunosti propadnu, EU i SAD mogu pokušati da pogu-

raju širu integraciju Severa razmeštajući silom EULEX i kosovske snage reda i mira, ali, sa smanjenim trupama, resursima i političkim uticajem, taj scenario malo je verovatan.

PREPORUKE

Evropskoj uniji (EU), vladama svih država članica i Vladi SAD:

1. Ponuditi pomoć oko fasilitacije kosovsko–srpskih pregovora i to na sledećoj osnovi:
 - a) Pregovore bi trebalo održati na nivou predsednika Srbije Borisa Tadića i premijera Kosova Hašima Tačija;
 - b) Pregovori bi trebalo da otpočnu što pre, a rok za njihov završetak bi trebalo da bude početak leta 2011; i
 - c) Strane koje pregovaraju trebalo bi da same donose agendu, a u toj agendi ne sme biti zapostavljenih tema.
2. Naimenovati visokog diplomatu koji bi počeo s pripremom pregovora, podrazumevajući ovde usklađivanje stavova Beograda i Prištine.
3. Podržati svaki zajednički sporazum.
4. Obnoviti napore oko postizanja kompromisa kada je reč o problemu s imenom koji vode Makedonija i Grčka i preduzeti druge neophodne mere koje bi sprečile Makedoniju i Bosnu i Hercegovinu da eventualno izvlače poruku iz kosovsko–srpskih pregovora.
5. Raditi sa Kosovom na obezbeđivanju šireg međunarodnog priznanja.

Vladama Srbije i Kosova:

6. Prihvatiti fasilitaciju i posvetiti se pregovorima kao ravnopravna strana.
7. Razmišljati o sveobuhvatnom rešenju, uz razmatranje sledećih elemenata:
 - a) Priznavanje Kosova u okviru trenutnih granica;
 - b) Prihvatanje široke autonomije za sever Kosova, koja je u skladu sa teritorijalnim integritetom Kosova, uključujući ovde regionalnu upravu, sprovođenje zakona, kontrolu nad većinom carinskih punktova i prokupljanje poreza, kao i brojnih drugih mogućnosti koje mogu biti dogovorene; i
 - c) Prihvatanje samoupravnog, autonomnog statusa za manastire Srpske pravoslavne crkve, uključujući ovde i sve komponente Ahtisarijevog plana, podržane međunarodnim oružanim snagama na-

kon povlačenja snaga KFOR–a, koje bi bile zagarantovane sporazumom ili rezolucijom Saveta bezbednosti.

8. Saradnja (čak iako je sveobuhvatni sporazum u ovom trenutku nedostižan) na obezbeđivanju vladavine prava na severu i uspostavljanje dobrosusedskih odnosa uz potpisivanje carinskih, trgovinskih, komunikacijskih i sporazuma o električnoj energiji, koji bi pospešili svakodnevni život tamošnjih stanovnika i ojačali, kako srpsku, tako i kosovsku ekonomiju.
9. Momentalno otvaranje predstavničkih kancelarija u Prištini i Beogradu, bez ambadorskih akreditacija.
10. Saradnja na obezbeđivanju sigurnog i efikasnog funkcionisanja kosovske kancelarije u severnoj Mitrovici.

Vladi Srbije:

11. Raditi na izgradnji zajedničkog poverenja tako što će momentalno dozvoliti Kosovu – bez implikacija u UN – da učestvuje (u smislu koji ne prejudicira status) u međunarodnim organizacijama kao što su, na primer, Međunarodna telekomunikacijska unija, kao i da slobodno potpisuje bitne sporazume (npr. Sporazum o slobodnoj trgovini u zoni Centralne Evrope) kao i učešće u drugim telima koja se bave sprovođenjem vladavine prava.
12. Raditi sa nadležnim organima na dopuni rezolucije koja će biti razmotrena od strane Generalne skupštine UN, kako bi se obezbedilo da ta rezolucija predstavlja okvir za vođenje pregovora, ali i da uživa najveću moguću podršku.

Priština/Beograd/Brisel, 26. avgust 2010.

KOSOVO I SRBIJA NAKON IZNOŠENJA MIŠLJENJA MSP

I. UVOD

Odvajanje Kosova od Srbije u februaru 2008. okončalo je mnoge kontakte dveju vlada a njihove nesuglasice su stigle do međunarodnog prava i diplomatije, kroz direktnu i indirektnu borbu.¹ Strah od slabljenja pozicija na legalnom polju zabarikadirala je obe strane u njihovim rigidnim stanovištima. Savetodavno mišljenje Međunarodnog suda pravde (MSP) od 22. jula 2010., okončalo je ovu fazu. Kosovo i Srbija su sada slobodne zemlje koje se mogu direktno obraćati jedna drugoj, a Evropska unija (EU) je ponudila pomoć oko fasilitacije tih razgovora.

Šest od ukupno deset sudija MSP smatra da kosovsko proglašenje nezavisnosti “ne krši opšte međunarodno pravo, Rezoluciju Saveta bezbednosti UN 1244 (1999), kao ni Ustavni okvir”, koji je usvojen tokom administracije privremene Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK).² Ovo je bila uska presuda; Sud je zaključio jedino to da nije bilo zabranjeno proglasiti nezavisnost, a ne i da je Kosovo imalo dozvolu da to uradi, ili da je imalo “prava da se odvoji od države”.³ Nekoliko sudija je smatralo da je mišljenje trebalo da ide malo dalje i potegne pravo “opravdane secesije” zbog teške zloupotrebe ljudskih prava; U nekoliko tačaka sudije su pominjale šire implikacije poput “prava na nezavisnost naroda koji živi na

teritoriji na kojoj nema samouprave i naroda koji je predmet potčinjavanja, dominacije i eksploatacije”.⁴

Mišljenje MSP je za Srbiju predstavljalo poraz, ali ne i pobjedu za Kosovo. Mišljenje je okončalo nadu Beograda da će moći da upotrebi stav tog tela kao podlogu za početak novih statusnih razgovora i doprinelo je tome da se stvore veći izgledi da će Beograd prihvatiti dijalog s kosovskim liderima kao sa ravnopravnim sagovornicima. U nastojanju da održi svoju inicijativu aktuelnom, Beograd je dodatno udaljio moćne zemlje EU, kada je na mišljenje MSP, reagovao tako što je Generalnoj skupštini UN predstavio nacrt rezolucije (28. jula), koja prethodno nije usklađena sa Briselom. Mišljenje MSP nije odmah ubedilo neodlučne članice, ili one koje se protive nezavisnosti, da priznaju nezavisnost Kosova. Nijedna od pet zemalja koje ne priznaju Kosovo nije pokazala ni najmanji znak promene svoje politike, pa Brisel neće moći da zauzme jasan stav prema kosovskom statusu. Kina i Rusija će verovatno nastaviti da blokiraju članstvo Kosova u UN, čak i ako ono bude na putu da osvoji većinu u Generalnoj skupštini. Skokove koje je Priština očekivala nakon iznošenja mišljenja MSP, nisu se ostvarili i nema mnogo indicija o tome da se prijatelji kosovske nezavisnosti baš mnogo trude da ubede ostale da ga prihvate kao suverenu državu.⁵

Kada je reč o Prištini, presuda je pomogla u suzbijanju nekih frustracija koje su proistekle iz sporog priznavanja nezavisnosti i iz “statusno neutralnog” stava (prema Kosovu) UN i EU. Kosovski Albanci na Ahtisarijev plan gledaju kao na gorku pilulu koju su morali da progutaju u zamenu za međunarodnu podršku njihove nezavisnosti.⁶

¹ Generalna skupština UN je u 2008. zatražila od Međunarodnog suda pravde (MSP) da se izjasni u vezi sa pitanjem “Da li je jednostrano proglašenje nezavisnosti od strane Privremenih institucija samouprave u skladu sa međunarodnim pravom”. “Zahtev za iznošenje savetodavnog mišljenja o tome da li je jednostrano proglašenje nezavisnosti u skladu sa međunarodnim pravom”, UNGA A/RES/63/3, 8. oktobar 2008. Srpski ministar inostranih poslova, Vuk Jeremić rekao je da bi mišljenje MSP predstavljalo “politički neutralno, ali ipak autoritativno uputstvo”, a SAD i još nekoliko zemalja koje su priznale Kosovo, tvrde da neće menjati svoj pristup, ma kakav bio odgovor suda. Dvadeset druga plenarna sednica Generalne skupštine, UN, A/63/PV.22, 8. oktobar 2008.

² *Slaganje jednostranog proglašenja nezavisnosti Kosova sa međunarodnim zakonom, savetodavno mišljenje*, Međunarodni sud pravde, 22. jul 2010. (u daljem tekstu “savetodavno mišljenje”), str. 43, par. 122.

³ Ibid, str. 31, par. 83. Sud se nije bavio pitanjem samoopredeljenja ili prava na secesiju.

⁴ Ibid, str. 30, par. 79; videti izjavu sudije Bruna Sime u kojoj se traži “precizniji odgovor” i kritikuje “pristup [po kome] sve što nije izričito zabranjeno nosi sa sobom istu boju legalnosti; zanemaruje se mogući stepen nezabranjivanja, koji može da varira od ‘moguće tolerisati’ preko ‘moguće dozvoliti’ do ‘poželjno’”. Videti, takođe, odvojeno mišljenje sudije Kančado Trinidad.

⁵ Viši zvaničnik jedne susedne zemlje rekao je Kriznoj grupi da oni očekuju “ograničen” broj priznanja nakon septembra 2010. i primećuje da Kosovo pati od toga što je od strane nekih azijskih i arapskih država viđeno kao američki projekat; Razgovori Krizne grupe, 27-28. jul 2010.

⁶ Izraz “plan” i “Ahtisarijev plan” se koriste tokom celog teksta i odnose se na celokumnu shemu sadržanu u Ahtisarijevom

Kao i nekoliko drugih naroda bivše Jugoslavije, kosovski Albanci su vodili skupocen rat protiv srpskih snaga. Ali, za razliku od ostalih, njihovu republiku je osam godina vodila osrednja administracija UN a taj proces je okončan u posredovanim pregovorima.⁷ Kosovo je bilo saterano da prihvati ustav čiji su veći deo napisali stranci i koji u sebi sadrži zabranu pripajanja Albaniji, zabranu posedovanja vojske i koji daje Srbima mnogo veća prava i nadležnosti od onih koja uživaju druge manjine bilo gde na Balkanu. Jedinstveno je i to što će kosovsku nezavisnost na nedoređeno nadgledati pripadnici međunarodne zajednice.⁸ Umesto njihovog dvoglavog orla na crveno–crnoj pozadini, poturen im je anodin, pa su drugi osmislili zastavu plavo–belo–žute boje koja sada niko ne voli.

Međutim, Kosovo je dosta napredovalo u prvoj godini nezavisnosti. Ima funkcionalnu vladu, preduzima bitne korake u jačanju vladavine prava⁹ i sada je u boljoj poziciji da pregovara nego u 2006–2007. Priznalo ga je 69 vlada, uključujući 22 zemlje članice Evropske unije i dve trećine zemalja članica Saveta Evrope. U privatnim razgovorima predstavnici nekih vlada (onih zemalja koje nisu priznale Kosovo) čak priznaju da je nezavisnost nepovratan proces.¹⁰

Mnogi Srbi se osećaju poraženo i poniženo zbog svih događaja u vezi s kosovskom nezavisnošću, pa nastoje da izmene ishod nekih dešavanja.¹¹ Njihovi pregovarači su

izveštaju i Sveobuhvatnom predlogu za rešenje kosovskog statusa (zajedno). Ovo su bila dokumenta koje je predsednik Ahtisari, u martu 2007., kao Specijalni izaslanik UN, predao Generalnom sekretaru, koji ih je, nakon svog slaganja, dalje prosledio Savetu bezbednosti.

⁷ Videti izveštaje Krizne grupe br.161, *Kosovo: Ka konačnom statusu*, 24. januar 2005.; broj 177, *Status Kosova: Odlaganje je rizično*, 10. novembar 2006; broj 182, *Kosovo: Nema dobrih alternative za Ahtisarijev plan*, 14. maj 2007; broj 185, *Pomeranje Kosova s mrtve tačke: Evropska odgovornost*, 21. avgust 2007; i br.188, *Kosovsko odbrojanje: Vodič za tranziciju*, 6. decembar 2007.

⁸ Bosna i Hercegovina je takođe pod međunarodnim nadzorništvo ali se od te zemlje nije tražilo da prihvati nadzorništvo kao uslov za nezavisnost; Međunarodna zajednica nametnula je nadzorništvo u momentu kada su bosanske institucije u mnogim aspektima teško funkcionisale.

⁹ Videti izveštaj Krizne grupe br. 204, *Vladavina prava na nezavisnom Kosovu*, 19. maj 2010. .

¹⁰ Razgovori Krizne grupe, zvaničnici i diplomate zemalja EU koje nisu priznale Kosovo, Beograd, 16. jun 2010; Brisel, 23. jun 2010. viši zvaničnik Sekretarijata EU, Brisel, 23. i 27. jul 2010.

¹¹ Razgovor Krizne grupe, poznati srpski novinar, Beograd, 15. jun 2010. Jedan viši španski zvaničnik rekao je Kriznoj grupi da je “naš stav o Kosovu je kontradiktoran jer naš cilj je da ojačamo inostranu politiku EU, dok mi, zapravo, doprinosimo tome da slabi jedinstvenost EU. U našoj Vladi su baš svi svesni

se stalno žalili da su statusni pregovori (koje su vodile UN) započeti sa već gotovom idejom o nezavisnosti.¹² Neki su ovo povezivali i sa navodno nesrećnom odlukom međunarodne zajednice (o tome koga će podržati) vraćajući se nazad u 1999. godinu i pregovore u Rambujeu, tokom kojih je NATO, prema mišljenju Beograda, već odlučio da započne s vazдушnim napadima.

Vlada premijera Vojislava Koštunice pala je nakon proglašenja nezavisnosti Kosova. Sledeća vlada, formirana u maju 2008., napustila je staru politiku prekidanja diplomatskih odnosa s onim vladama koje su priznale Kosovo, ali je započela s diplomatskim napadima usmerenim ka novim priznavanjima, blokirajući, usput, pristup Kosova međunarodnim telima, tražeći, naposljetku, izjašnjavanje MSP. Cilj Srbije je bio da vrati Kosovo za pregovarački sto i tako dokaže da samo ona može da “uruči” članstvo u UN i puni, međunarodni legitimitet.

Još uvek goruće pitanje je međusobno priznavanje. Kada lideri iz Beograda i Prištine konačno sednu za isti sto, oni bi trebalo da razgovaraju o uslovima pod kojima bi Srbija priznala Kosovo kao nezavisnu državu i složila se sa njegovim članstvom u regionalnim i međunarodnim telima. Ovo će pokrenuti još dva teška pitanja: sudbinu srpskih pravoslavnih manastira na Kosovu i sudbinu severa Kosova koji je pod srpskom upravom. Kosovu je i dalje neophodno da ga Srbija prizna: bez tog priznanja Rusija i Kina se neće složiti sa njegovim članstvom u UN.¹³ Verovatno je da bar tri od ukupno pet zemalja koje ne priznaju Kosovo¹⁴ čekaju na signal iz Srbije dok, u međuvremenu, iste te članice blokiraju evropsku perspektivu Kosova i diktiraju statusno neutralno odnošenje EU prema Kosovu.¹⁵ Takođe, vrlo je malo verovatno da će EU prihvatiti Srbiju dok ova ne prizna Kosovo. Jednom kada Kosovo i Srbija razreše problem priznavanja, drugi će, naravno, morati da prate tu odluku; Bez obzira na to koliko se neka zemlja protiv nezavisnosti, nijedna država ipak neće mo-

ove kontradiktornosti, ali mi trenutno ne možemo da se predomislamo,” razgovor, Madrid, 25. februar 2010.

¹² Ovakav pogled na stvari nije ograničen samo na Srbiju; Razgovor Krizne grupe, zvaničnik UN učesnik statusnih razgovora, 3. decembar 2009. Pregovori koje su predvodile UN, a na čijem čelu je bio Specijalni izaslanik Marti Ahtisari, bivši predsednik Finske, održavali su se tokom 2006. a nakon njih, tokom 2007., usledili su novi razgovori koje su predvodili EU, SAD i ruska “Troika”.

¹³ Generalna skupština bi većinom glasova Kosovu mogla da da status posmatrača, ali puno članstvo zahteva dozvolu Saveta bezbednosti, ali tamo Moskva i Peking imaju pravo veta.

¹⁴ Od svih članica EU, Kipar, Grčka, Rumunija, Slovačka i Španija ne priznaju Kosovo.

¹⁵ Odluka MSP je problematična za Kipar i u manjoj meri za Slovačku i Rumuniju, zemlje čije je protivljenje nezavisnosti Kosova povezano s njihovom potencijalnom (ili, u slučaju Kipra, aktuelnom) secesijom.

ći da tvrdi da je Kosovo de jure deo Srbije onda kada sama Srbija saopšti da to više nije tako.

U početku se očekivalo da bi pažljivo balansirani Ahtisarijev plan mogao i formalno biti preinačen u novu rezoluciju Saveta bezbednosti UN, koja bi zamenila Rezoluciju 1244 (jun 1999), koja je predstavljala osnovu za uspostavljanje međunarodnog civilnog prisustva na Kosovu. Ovo se nikada nije desilo a kosovski Albanci sada doživljavaju Ahtisarijev plan kao jednostran proces u kome su oni uradili ono što se od njih očekivalo, ali ih je međunarodna zajednica prešla. Prošle su dve godine, republika je još uvek nije članica UN, a njen suverenitet je ograničen; UNMIK je još uvek na terenu, premda značajno smanjen, Međunarodna civilna kancelarija (MCK) funkcioniše a Misija vladavine prava (EULEX) pridržava se ideji o statusnoj neutralnosti.

Savetodavno mišljenje MSP neće promeniti ništa od ovoga. To može da uradi samo preduzimanje daljih diplomatskih mera. Međusobno priznavanje, srpsko, pravoslavno nasleđe, sever Kosova kao i saradnja na tehničkim pitanjima, predstavljaju probleme koje Kosovo i Srbija (uz pomoć SAD i EU) moraju zajedno da rešavaju, ako žele da iznađu zajedničko rešenje. Ali čak i parcijalno rešenje, uključujući normalizaciju odnosa sa Srbijom, moralo bi da ide dalje od granica koje su indicirane Ahtisarijevim planom, prihvaćeno od strane Kosova i integrisano u pravni i ustavni okvir.¹⁶

II. RAZLIČITI UGLOVI GLEDANJA NA PROCES

Osim nekih povremenih susreta na velikim međunarodnim okupljanjima, srpski i kosovski lideri nisu imali direktnih kontakata od februara 2008. Pre početka bilo kakvih pregovora, obe vlade su, što je razumljivo, preuzele značajne korake u zataškavanju pregovaračke strategije i omalovažavanju onoga što druga strana ima da kaže, naglašavajući samo bol uzrokovan ustupcima. Komunikacija Srbije sa SAD i EU obeležene su obostranom sumnjičavošću. Kosovo u ovim krugovima uživa znatnu podršku, ali je kasnilo s pripremama i veruje se da ima slabije definisanu strategiju.

I Srbija i Kosovo se osećaju iscrpljeno. Isključeno iz UN i često prisiljeno da se na međunarodnim forumima pojavljuje u ponižavajućoj pratnji UNMIK-a, Kosovo i njegovi relativno neiskusni zvaničnici smatraju da zaostaju u poređenju sa diplomatskim aparatusom Srbije koji iza sebe ima dugu praksu. Ovaj osećaj je pojačan zbog nemoći Prištine da uspostavi kontrolu nad severom Kosova. S druge strane, Srbija se plaši da se ne nađe na udaru američke kampanje za Kosovo i van tradicionalno gostoprimljivih Ujedinjenih nacija, vidi tek nekoliko prijateljski nakhlonjenih zemalja. Obe strane u javnosti umanjuju značaj one druge: Kosovo tvrdi da mu je prerano za članstvo u UN-u, a Srbija ističe da je njeno članstvo u EU još isuviše daleko da bi o tome sada brinula.

Ipak, i Srbija i Kosovo i dalje izjavljuju da su spremni da razgovaraju i da bi to trebalo da bude deo procesa koji bi vodila međunarodna zajednica. Javni stavovi u Beogradu i Prištini postali su mnogo realniji u smislu toga šta se zapravo može očekivati od druge strane. I predsednik Tadić i premijer Tači su popularni i uživaju podršku većine. U njihovom je interesu da reše nesuglasice koje blokiraju dalje evropske integracije njihovih zemalja i koje uveliko definišu njihove političke profile u inostranstvu. EU, u međuvremenu, traga za drugim dokazom uspešnosti njene inostrane politike, kojim bi odgovorila na kritike o sporosti na kojima je formirala novu mašineriju inostrane politike (Evropski akcioni servis) i svoju relativnu međunarodnu neefikasnost zbog bavljenje institucionalnim promenama. Istovremeno, bez obzira na to što i EU i Beograd i Priština govore o pregovorima, veći deo modaliteta, vremenskih odrednica i drugih parametara, ostaje neodređen.¹⁷

¹⁶ Prema MSP, proglašenje nezavisnosti Kosova obavezuje zemlju da se "neopozivo ... pridržava propisa navedenih u ovoj Deklaraciji, uključujući, posebno, obavezu za tim pod Ahtisarijevim planom"; Savetodavno mišljenje, str. 29, par. 75.

¹⁷ Razgovor Krizne grupe, zvaničnik EU, Brisel, 6. avgust 2010.

A. IZ SRPSKOG UGLA

Stav Beograda baziran je na dva aksioma: nepriznavanju kosovskog proglašenja nezavisnosti, koje Srbi nazivaju jednostrano proglašenje nezavisnosti (JPN), i postizanju kompromisa bez apsolutnih pobednika ili gubitnika. Oba aksioma se odnose na *proces* koji je doveo do nezavisnosti. Priština i zapadni mediji često tumače retoriku o nepriznavanju – “JPN” – kao odbijanje da se suoči sa stvarnošću, ali ta ocena zanemaruje lukavu upotrebu jezika. Tamo gde su vodeći srpski lideri jednom obećali da nikada neće “direktno ili indirektno” priznati nezavisnost Kosova, oni sada govore samo o nepriznavanju JPN.¹⁸ Priznavanje međusobno dogovorene nezavisnosti je na stolu: jedan viši srpski zvaničnik izjavio je da oni koji smatraju odustajanje od Kosova izdajom, imaju nemoguć zadatak da objasne “kako da integrišemo u našu zemlju dva miliona stanovnika koji nas mrze”.¹⁹

Strategija Vlade bila je zasnovana na obezbeđivanju mišljenja MSP koje bi bilo upotrebljeno za vršenje pritiska na Kosovo tokom statusnih razgovora, kako bi se ovi odvijali pod srpskim uslovima. To više nije moguće.²⁰ U nacrtu rezolucije koja je 28. jula 2010. poslata Generalnoj skupštini UN (GSUN), Srbija je pozvala na nove pregovore o “svim nerešenim pitanjima”, ali statusni razgovori nisu eksplicitno naglašavani.²¹ U nameri da proces politički održava u životu, Srbija može nastaviti da odlaže priznavanje Kosova, ali neki srpski zvaničnici su sugerisali da tragaju za dostojanstvenim načinom da se pomire

¹⁸ Predsednik Srbije Boris Tadić je tokom svog obraćanja Savetu bezbednosti UN (6. jula 2010.) rekao da Srbija neće nikada “ni u kakvim okolnostima, implicitno ili eksplicitno, priznati JPN”, ali je istovremeno apelovao da “mirotvorni proces između Srbi i Albanaca otpočne što je pre moguće, kao i da rezultira sporazumom koji će biti prihvatljiv za sve”. UN S/PV.6353, 6. jul 2010.

¹⁹ Razgovor Krizne grupe, Beograd, 15. jun 2010.

²⁰ Kada je Srbija zatražila dozvolu Generalne skupštine UN da se obrati MSP za savetodavno mišljenje, devet sudija je bilo iz zemalja koje nisu priznale Kosovo a samo šest iz zemalja koje su to uradile, pa je to ukazivalo da buduće savetodavno mišljenje može ići u prilog Srbiji. Sudije MSP su nezavisne, međutim, nekoliko njih nije glasalo u skladu sa nacionalnim, diplomatskim stavom njihovim zemalja. Sudija Koroma iz Sjevera Leonea (zemlje koja je priznala Kosovo) imao je drugačije mišljenje od zvaničnog mišljenja njegove države, dok su sudije Končado Trinidad i Sepulveda-Amor (Brazil i Meksiko, od kojih nijedna zemlja nije priznala Kosovo) glasali kao i većina. Tri zemlje koje imaju sudije u MSP priznale su Kosovo pre iznošenja mišljenja (Jordan, Novi Zeland i Somalija).

²¹ U rezoluciji se još zahteva da Generalna skupština uzme u obzir činjenicu da “unilateralna secesija ne može biti prihvatljiv način za rešavanje teritorijalnih problema”. Nacrt srpske rezolucije, UNGA A/64/L.65, 27. jul 2010.

sa gubitkom Kosova.²² Sa ovim novim pristupom GSUN, zvaničnici traže okrilje pod kojim bi predsednik Boris Tadić mogao da se sastane sa kosovskim kolegama a da ga pritom niko ne optuži da je takvim činom implicitno priznao nezavisnost Kosova.²³

Srbija više ne veruje da može da zadrži Kosovo. Prema rečima nekih diplomata koji su upućeni u državna pitanja, ona ne nastoji da sačuva brak, već traga za “civilizovanim razvodom”.²⁴ Beograd se nada da će prisiliti Prištinu da odustane od severa Kosova koji je pod srpskom vlašću, kao i da će uspeti da izvuče ekstrateritorijalnost za nekoliko srpskih, pravoslavnih, srednjovekovnih manastira, kako bi na taj način, osvojila podršku građana koja je neophodna za prihvatanje promene kosovskog statusa na referendumu, kao što je predviđeno Ustavom Srbije.²⁵

Sa predsednikom Tadićem, a posebno nakon iznošenja savetodavnog mišljenja MSP, Srbija je polako došla do toga da se složi sa secesijom i međusobnim priznavanjem. U svom obraćanju Savetu bezbednosti 6. jula 2010. godine, Tadić je predočio da će Generalna skupština “ohrabriti” strane učesnice da dođu do kompromisnog rešenja svih gorućih pitanja i da će to postići “mirnim putem i dijalogom”.²⁶ Isti ton provejava i u srpskoj rezoluciji koja je predata GSUN, koja “uzima u obzir” savetodavno mišljenje MSP i “poziva sve uključene strane da pronađu prihvatljivo rešenje za sva goruća pitanja i da to postignu mirnim putem i dijalogom”.²⁷ Nakon konsultacija sa Briselom, Srbija je odustala od pominjanja statusa, što je shvatila kao neprihvatljivo za Prištinu – ali je zadržala provokativnu preambulu u kojoj se osuđuje “jednostrano oceppljenje” koje “ne može biti prihvatljiv način za rešavanje teritorijalnih problema”.²⁸ Srbija prihvata razgovore pod okriljem EU s minimalnom ulogom UN, svesna da će Kosovo odbiti da učestvuje u procesu koji vode UN, ali insistira na otvorenim razgovorima, u kome nijedna tema

²² Razgovori Krizne grupe, srpski zvaničnici, Beograd, 15-16. jun 2010.

²³ Razgovor Krizne grupe, srpski zvaničnik, Beograd, 15. jun 2010. Viši zvaničnici srpskog Ministarstva inostranih poslova izneli su predlog Albaniji, tražeći podršku za postizanje “istorijskog kompromisa” sa Kosovom; Razgovori Krizne grupe, viši albanski zvaničnici, Tirana. 27-28. jul 2010.

²⁴ Razgovor Krizne grupe, Priština, 19. januar 2010.

²⁵ Briefing Krizne grupe za Evropu br.44, *Novi Ustav Srbije: demokratija se vraća nazad*, 8. novembar 2006.

²⁶ UN S/PV.6353, 6. jul 2010.

²⁷ Nacrt srpske rezolucije (ranije naveden). U tekstu provejava ton pozivnice EU u kojoj se ističe da je “cilj postizanje mira, bezbednosti i saradnje u regionu”.

²⁸ Ibid. Preambula je najverovatnije osmišljena tako da se dopadne zemljama koje su zabrinute zbog svojih sopstvenih separatističkih pokreta; Ali činjenica da se suštinska nesuglasica opisuje kao “teritorijalni problem” ukazuje na to da je Srbija sve svesnija državnosti Kosova.

ne bi bila zabranjena. Za početak, cena koju Srbija traži za priznavanje Kosova je Sever.

Uvreženo je mišljenje u Beogradu da ono što je Kosovo Srbiji, to je sever Kosovu. Stoga, na međunarodnu ponudu široke autonomije za sever Kosova u okviru Kosova, Beograd nudi široku autonomiju za Kosovo, unutar Srbije – što je, jednostavno, drugačiji način da se kaže “ne”. Za očekivati je da Srbija na pritisak da prizna Kosovo može da uzvрати da “svi drugi treba da priznaju da postoji drugačija stvarnost severno od [reke] Ibar.”²⁹ Mnogi Srbi sa severa dele ovo mišljenje: ako Kosovo može da se oslobodi Beograda, onda bi i oni mogli da se oslobode Prištine.³⁰

Političko okruženje u Beogradu krenulo je u pravcu nečega što predsednik Tadić naziva “istorijskim kompromisom” između Srba i Albanaca.³¹ Stranke sa tvrdim, nacionalističkim stavom prema kosovskom problemu – Demokratska stranka Srbije (DSS) i Srpska radikalna stranka (SRS) – su slabe. Imaju tek malo više od 5 odsto glasova neophodnih za mesta u parlamentu. Najjača opoziciona partija, Srpska napredna stranka (SNS), poradila je na svojim prozapadnim stavovima, ali privatno priznaje da želi da trenutna vlast reši problem Kosova, kako bi nova vlada kojoj se SRS nada, započela svoj posao bez repova iz prošlosti.³² Tadić i njegova Demokratska stranka (DS) imaju jaku podršku za iznalaženje rešenja putem pregovora. Dana 27. jula 2010, skupština je odobrila rezoluciju koju je predložila Vlada, ponavljajući obećanje da nikada neće priznati “JPN” ali uz otvaranje vrata “istorijskom kompromisu”.

Javno mnjenje u Srbiji je takođe vrlo umorno od kosovskog problema i želi zatvaranje tog slučaja, premda će se nacionalističke struje suprotstaviti bilo kakvom priznavanju nezavisnosti. Vladini zvaničnici su uvereni da će uspeti da ubede većinu birača u ispravnost svojih odluka sve dok je ispunjen zahtev za ustupanje severa i Crkve.³³ Ovo je od suštinskog značaja, s obzirom na to da će svaki dogovor iziskivati amandmane na ustav i novi zakon, pa samim tim, i izjašnjavanje javnosti putem referendum.³⁴

U Srpskoj pravoslavnoj crkvi je došlo do nekih suštinskih promena. Novi patrijarh Irinej nedavno je, tokom proslave Vidovdana na Kosovu polju, najavio novi, umereniji ton, pozivajući na iznalaženje kompromisa, uz naglasak da Kosovo pripada i Srbima i Albancima.³⁵ U decembru 2009, Crkva je prisilila vladiku raško-prizrenskog Artemija Radosavljevića, najznačajnijeg i najtvrdokornije kosovskog sveštenika, da se povuče u jedan manastir u Vojvodini. Njegov verovatni naslednik (namesnik) vladika Teodosije Šibalić iz Lipljana, viđen je kao osoba koja će favorizovati pomirenje.

B. IZ KOSOVSKOG UGLA

Kosovo je manje zainteresovano za pregovore. Njegova strategija, predvođena SAD i prijateljski naklonjenim članicama EU, je da postepeno prikuplja priznanja i konsoliduje državne institucije, dok, s druge strane, svoj odnos sa Srbijom stavlja na listu stvari koje nisu prioritetne. Kosovo takođe želi da okonča period nadgledane nezavisnosti predviđene Ahtisarijevim planom, kojim se međunarodnim akterima daju široka ovlašćenja i sudska vlast, sve dok ovi ne odluče da se s tim prekine i da treba krenuti put evroatlantskih integracija.³⁶ Uveliko se očekivalo da će mišljenje MSP inicirati nova priznanja. Očekujući uspostavljanje kontakta s brojnim zemljama članicama UN, kosovski lideri su planirali da sačekaju s ovim talasom, pa da tek pošto se to desi, krenu u pregovore sa Srbijom. Ali, s obzirom na to da nije došlo do novih priznanja, ti lideri će verovatno reevaluirati ovu strategiju.

Premijer Tači shvata da ne može da odbije pregovore sada kada su mu ponuđeni. Čak i pre presude MSP, on je izjavio da će prihvatiti pregovore na istom nivou, ali u domenu tehničkih pitanja, gde spadaju: rešavanje problema koji su uzrokovani ratom, regionalnu saradnju, probleme od zajedničkog interesa, kao, na primer, stvaranje bezbednog okruženja i ekonomski napredak. On je odbacio mogućnost dijaloga o političkom statusu i teritorijalnom integritetu kao i pitanja koja nisu u skladu sa Ahtisarijevim planom ili ustavom.³⁷ Tači i njegova Vlada, generalno umanjuju značaj srpskog priznanja, ističući, umesto toga, da je došlo vreme da Srbija olakša učešće Kosova u regionalnim institucijama.

²⁹ Razgovor Krizne grupe, srpski zvaničnik, Beograd, 16. jun 2010.

³⁰ Razgovori Krizne grupe, srpski zvaničnik sa severa, Mitrovica, Leposavić, Zubin Potok, mart-jul 2010. Pripadnik opozicije sa Severa, Mitrovica, jul 2010.

³¹ UN S/PV.6353, 6. jul 2010.

³² Razgovor Krizne grupe, Beograd, 24. jul 2009.

³³ Razgovori Krizne grupe, srpski zvaničnici, Beograd, 10. mart, 15-16. jun 2010.

³⁴ U jednoj preambuli Ustava Srbije se kaže: Uzimajući u obzir da je pokrajina Kosovo i Metohija sastavni deo Srbije, da ima status suštinske autonomije u sastavu suverene države Srbije i da iz tog statusa pokrajine Kosovo i Metohija proističu obaveze svih državnih organa da štite nacionalni interes države Srbije na Kosovu i Metohiji u svim unutrašnjim i inostranim političkim

odnosima”, a član 203 naglašava da amandmani na preambulu moraju biti ostvareni putem referendum.

³⁵ Patrijarhov govor, proslava Vidovdana, Gračanica, RTS-TV, 28. jun 2010. Kosovski boj, u kome je 1389. godine srpska vojska poražena od strane Otomanskog carstva, viđen je kao najznačajniji događaj u srpskoj istoriji, videti Noel Malcolm, *Kosovo: A Short History* (New York, 1998).

³⁶ Premijer Hašim Tači, javno obraćanje, Institut za mir, SAD, 20. jul 2010.

³⁷ Ibid.

Kosovsko rukovodstvo u javnosti okleva da se bavi Ahtisarijevim planom. Jedan viši zvaničnik je rekao da svaki kosovski Albanac veruje da je Kosovo učinilo previše ustupaka samim činom prihvatanja Plana.³⁸ Iako ga mnogi Albanci "mrze", oni taj Plan takođe vide i kao ugovor sa svetom u kome su odlučni da ostanu.³⁹ Neki veruju da preporuke o decentralizaciji koje izlaze u susret Srbima sa Kosova ne treba implementirati na Severu sve dok Vlada ne uspostavi punu kontrolu nad tim regionom.⁴⁰ Jedan ministar primećuje da je, tek pošto se Priština složila sa decentralizacijom, međunarodna zajednica odmah otvorila pitanje proširene autonomije za sever Kosova.⁴¹ Ali, mnogi su svesni da decentralizacija u drugim srpskim područjima predstavljala jedan od zapaženijih uspeha Kosova.

Tokom dijaloga sa Srbijom, premijer će biti osoba koja će donositi odluke. Njegova koalicija koja ujedinjuje Demokratsku partiju Kosova (Partia Demokratike e Kosovës, PDK) sa Demokratskim savezom Kosova (Lidhja Demokratike e Kosovës, LDK) predsednika Fatmira Sejdiua, na vlasti je od početka 2008. i ona uživa veliko poštovanje zbog načina kako je sprovela tranzicioni proces ka nezavisnosti. Ta koalicija i dalje ima skupštinsku većinu, premda je skoro pogođena optužbama za korupciju a ni hapšenja visokih zvaničnika još uvek nisu isključena.

Opozicija u potpunosti podržava implementaciju Ahtisarijevog plana, ali je vrlo kritički raspoložena prema nemoći vladajuće koalicije da integriše Sever, pa apeluje na pojačane međunarodne napore u cilju obezbeđivanja teritorijalnog integriteta. Međutim, njene tri glavne partije, Alijansa za budućnost Kosova (Aleanca për Ardhmërinë e Kosovës, AAK) Ramuša Haradinaja, Demokratski savez Dardanije (Lidhja Demokratike e Dardanisë, LDD) Nedžata Dacija i Nova alijansa Kosova (Aleanca Kosova e Re, AKR) Bedžeta Pacolija, još uvek nisu usvojile zajedničku strategiju. Nove političke partije koje se pripremaju da izađu na izbore 2011., uključujući ovde i pokret *Samoopredeljenje* (Vetëvendosje), verovatno neće doprijeti kosovsko-srpskim razgovorima.

Tokom zadnjih pregovora sa Srbijom pre nezavisnosti, Kosovo je formiralo Tim jedinstva koji se sastojao od članova svih bitnih političkih entiteta. Snage koje predvodi opoziciona AAK sada insistiraju na sličnom angažmanu.⁴² Vlada će voditi pregovore ali ona ističe da će, ako ti razgovori budu išli mimo tehničkih pitanja, biti ne-

ophodna međustranačka saradnja i dobra koordinacija.⁴³ Sve lokalne političke snage su se složile da učestvuju u sastancima u cilju iznalaženja zajedničkog stanovišta,⁴⁴ premda je civilno društvo tek nešto manje fleksibilno od opozicije. Jedan lider je rekao Kriznoj grupi: "Žestoko sam se borio za implementaciju Ahtisarijevog plana. Ali ako Sever dobije autonomiju, ja ću biti zagovornik ukidanja [Ahtisarijevog] plana na jugu Kosova".⁴⁵

Fleksibilnost vlade je možda narušena nakon objave Međunarodnog tribunala za bivšu Jugoslaviju (MTBJ) od 19. jula 2010., da će se Haradinaju ponovo suditi za ratne zločine.⁴⁶ Bivši premijer i komandant Oslobođilačke vojske Kosova je (verovatno) Tačijev najveći suparnik. Ovaj nepopularni korak, uključujući i pritvor do početka suđenja (uprkos činjenici da su optuženicima često omogućeno uslovno puštanje na slobodu), dodatno otežavaju Vladi da prihvati kompromise, koje opozicija ne prihvata upotpunosti, pa bi to moglo da uspori i dovede u pitanje ponovno zblizavanje sa Srbijom.

C. IZ UGLA MEĐUNARODNE ZAJEDNICE

Neposredno nakon što je MSP izrazio svoje mišljenje, EU je ponudila pomoć oko "fasilitacije dijaloga...u cilju promovisanja saradnje, postizanja napretka na putu ka Evropi i pospešivanja svakodnevnog života građana Kosova".⁴⁷ Barem do sada je izgledalo da EU optira za razgovore o tehničkim pitanjima, bez vremenskih ograničenja.⁴⁸ Svesna da će se na Kosovu održati izbori krajem 2011. a u Srbiji 2012., a u nadi da će doći do pozitivnih pomaka na Zapadnom Balkanu, EU – i u manjoj meri SAD – je spremna da otpočne s moderacijom u jesen 2010. UN su ponudile saradnju koja bi bila "blisku i koordinirana".⁴⁹

Ako Unija želi da obezbedi kredibilitet i lidere za vođenje procesa, ona mora da usvoji zajednički prilaz prema nacrtu srpske rezolucije u GSUN, a rok za to je sredina sep-

³⁸ Razgovor Krizne grupe, predsednik Fatmir Sejdiu, Priština, 15. mart 2010.

³⁹ Razgovor Krizne grupe, viši zvaničnik Vlade, Priština, 18. jun 2010.

⁴⁰ Razgovor Krizne grupe, zvaničnik Ministarstva za lokalnu upravu, Priština, 20. avgust 2009.

⁴¹ Razgovor Krizne grupe, Priština, 2. jul 2010.

⁴² Razgovor Krizne grupe, lider opozicije, Priština, 14. jul 2010.

⁴³ Razgovor Krizne grupe, vladin zvaničnik, Priština, 5. jul 2010.

⁴⁴ Razgovor Krizne grupe, aktivista civilnog društva, Priština, 21. jul 2010.

⁴⁵ Razgovor Krizne grupe, Priština, 19. jul 2010.

⁴⁶ IT-04-84-A, Prvostepena presuda u slučaju Ramuš Haradinaj i drugi, 19. jul 2010. Haradinaj je 3. aprila 2008. oslobođen krivice. Žalbeno veće je obnovilo 6 od ukupno 37 optužnica, uključujući ubistva, torturu, okrutno ponašanje i protipravno zatvaranje civila.

⁴⁷ "Deklaracija Visoke predstavnice Katrin Ešton EU o savetodavnom mišljenju MSP", saopštenje za medije, EU, 22. jul 2010.

⁴⁸ Razgovori Krizne grupe, zvaničnici EU i SAD, Priština i Brisel, jul 2010.

⁴⁹ Posebno u oblastima u kojima ima "jedinstveno znanje i iskustvo", Izveštaj Generalnog sekretara o radu UNMIK-a, UNSC S/2010/401, 29 July 2010, str. 10.

tembra.⁵⁰ U svojoj trci da preda nacrt rezolucije – kako je upozoravao jedan viši zvaničnik Unije – Beograd nije uspeo da shvati da je bio “na suprotnom kursu” od EU.⁵¹ Srbija je napatvorila konsultacije, zatraživši prvo od SAD I diplomata Unije da predlože amandmane, ali je onda, samo nakon nekoliko sati, predala tekst ne sačekavši odgovore.⁵² Dobra volja koja je akumulirana tokom prethodnih razgovora sa Briselom i odluka da se izbacе eksplіcitne odrednice o statusu, propale su budzašto, a veliki broj diplomata iz Unije je bio kritički raspoložen.⁵³

Ipak, EU se i dalje nada da će sa Srbijom, i u saradnji sa SAD, izbrusiti novu, odgovorajuću verziju teksta.⁵⁴ Pre iznošenja mišljenja MSP, EU je naginjala ka minimalističkom pristupu: konciznoj rezoluciji koja bi uzela u obzir mišljenje suda i sve ovo samo ako Srbija i Kosovo javno prihvate poziv na dijalog.⁵⁵ Brisel sada traži rezoluciju koja će “pozdraviti” mišljenje i odbaciti preambulu srpskog nacrta u kojoj se jasno osuđuje “jednostrana secesija”.⁵⁶

Ni same države, ni njihovi pomagači, nisu do sada formalno predočile šta će uslediti nakon rezolucije GSUN, kako će se voditi razgovori i koje ciljeve treba postići.⁵⁷ EU i SAD za sada veruju da strane neće biti raspoložene da na samom početku razgovora otvore pitanje priznavanja. Umesto toga, one sam “proces dijaloga” gledaju kao cilj koji će pomoći u ostvarivanju “mira, bezbednosti i stabilnosti u regionu”.⁵⁸ EU i SAD predviđaju dugotrajan proces srpsko–kosovskog približavanja koji bi otpočeo tehničkom saradnjom i koji bi u početku izbegavao statusna pitanja, a razgovore o priznavanju ostavio za rešavanje usput.⁵⁹ SAD su otišle dalje, predlažući Kosovu da za Se-

ver ne nudi široku autonomiju ili razmenu teritorije, već da se koncentriše na izgradnju sopstvenih institucija.⁶⁰

SAD i EU veruju da bi rešavanje tehničkih pitanja moglo pomoći u uspostavljanju poverenja, koje bi bilo neophodno za rešavanje širih političkih problema i uspostavljanje dobrosusedskih odnosa koji su neophodni za evropske integracije. Ali, do sada je takv pristup bio prilično neuspešan: “šatl-diplomatija” EU, koja je trebalo da pomogne u iznalaženju rešenja za osnovna pitanja između Kosova i Srbije, kao što su sudovi i policija na Severu, uspela je samo da u Prištini podigne tenzije.⁶¹ Stvarni progres zahteva otvorene razgovore na visokom nivou i to između predsednika Kosova i Srbije, u kojima bi predsednik Srbije Boris Tadić razgovarao sa premijerom Kosova Hašimom Tačijem kao sa ravnopravnim sagovornikom. Ovo se verovatno neće dogoditi ako su razgovori ograničeni na carinu, trgovinu, komunikacije, struju, transport i slična pitanja praktične prirode.

Vrlo koncizan, premda fleksibilan ton sadržan u pozivnici EU, u skladu je sa ciljem postizanja postepene, neupadljive saradnje, ali bi mogao da se preinači u jezik koji bi pozivao na pokrivanje osnovnih pitanja međusobnog priznavanja.⁶² Moderator ne bi trebalo da nameću agendu ili da odbacuju bilo koju temu – odluke o ovakvim stvarima su isključivo na Kosovu i Srbiji. Međunarodna uloga u ovom momentu bi trebalo da bude ograničena na to da obezbedi da nijedna strana nema bilo kakvu proceduralnu prednost. Onoliko koliko se Srbija plaši da bi pojavljivanje sa Kosovom na međunarodnim forumima značilo implicitno priznavanje nezavisnosti, toliko se i Kosovo plaši da bi razmatranje promena granica narušilo njegov teritorijalni integritet. Ceo poduhvat bi trebalo da omogući stranama učesnicama da otvore pitanja koja žele, bez straha da će ih neko nasamariti.

Potencijalni fasilitatori znaju da je za uspeh pregovora neophodno da i Srbija i Kosovo odbace svoje prethodne propagandne stavove i da zauzmu fleksibilnije i “darežljivije” pozicije koji su prikladnije za postizanje kompromisa. Srbija još uvek nije bila agresivna, ali je nanela štetu Kosovu zadržavajući ga van regionalnih i drugih međunarodnih tela. Koristan korak ka izgradnji poverenja i prvi korak koji bi započeo s pregovorima, moglo bi da bude otvaranje konzularnih kancelarija u prestonicama koje ne bi imale diplomatske akreditacije. Federalna republika Jugoslavija (sa srpskom većinom) preduzela je ovakav korak u martu 1994., dok su njene oružane snage

⁵⁰ Očekuje se da Srbija 14. septembra i zvanično predstavi svoju rezoluciju. Razgovor Krizne grupe, zvaničnik UN, Njujork, 17. avgust 2010.

⁵¹ Razgovori Krizne grupe, diplomata EU, Pariz, 5. jul 2010, zvaničnik UN, Beograd, 22. jul 2010.

⁵² Razgovor Krizne grupe, diplomata EU, Beograd, 30. jul 2010.

⁵³ Isto “Tadić: Srbija se konsultovala sa evropskim partnerima o novoj (UN) Rezoluciji o Kosovu”, VIP Daily News Report, 2. avgust 2010.

⁵⁴ Razgovor Krizne grupe, zvaničnik EU, Brisel, 6. avgust 2010.

⁵⁵ Razgovor Krizne grupe, diplomata EU, Pariz, 5. jul 2010.

⁵⁶ Razgovor Krizne grupe, diplomata EU, Beograd, 30. jul 2010.

⁵⁷ Razgovor Krizne grupe, zvaničnik EU, Brisel, 6. avgust 2010.

⁵⁸ “Izjava visoke predstavnice Ketrin Ešton”, ranije navedeno. Sličan ton koji se javlja u nacrtu rezolucije sugerise da Beograd prihvata ovaj cilj, ali da on to vidi više kao nešto što treba pratiti, radije nego utabavati put ka sveobuhvatno političkom sporazumu.

⁵⁹ Pomoćnik državnog sekretara SAD Filip Gordon je izjavio da Srbija i Kosovo treba da “ostave [priznavanje] sa strane i da pokažu da mogu da rade na pitanjima koja se odnose na svakodnevne probleme tamošnjih stanovnika, a pitanje priznavanja se može rešavati kada se ukaže prilika”. Telefonska konferencija za novinare, 23. jul 2010.

⁶⁰ Razgovori Krizne grupe, zvaničnici SAD, UN i Kosova, Vašington, Njujork i Priština, avgust 2010.

⁶¹ Izveštaj Krizne grupe br. 204, *The Rule of Law in Independent Kosovo*, 19. maj 2010.

⁶² Ibid.

još uvek kontrolisale teritoriju Hrvatske.⁶³ Kancelarije su pomogle da obični građani rešavaju svoje lične probleme koji su nastali usled raspada bivše Jugoslavije, kao što su imovinska prava, penzije, državljanstva, vize i izvodi iz knjige rođenih, umrlih i venčanih. Srbija bi, takođe, trebalo da obezbedi slaganje Srba iz severne Mitrovice sa nedavnim otvaranjem kancelarije Vlade Kosova, koja bi imala upravo takvu funkciju.

Razgovori bi trebalo da otpočnu što je pre moguće. Kosovski partijski lideri neće mnogo pregovarati pre izbora zakazanih za maj 2011., iz straha da bi kontroverze mogle da utiču na predizbornu kampanju.⁶⁴ Srpski političari će tokom 2012. biti u sličnoj situaciji. Ako se do proleća 2011. ne postigne suštinski napredak, kosovsko-srpski odnosi će biti zamrznuti bar dve godine. Međunarodni kontekst se od januara 2011. može dodatno iskomplikovati, jer bi tada Južni Sudan trebalo referendumski da se izjasni o samoopredeljenju. Zemlje koje su još uvek neodlučne oko priznavanja Kosova, posebno afričke države, mogu dodatno prolongirati priznavanje, ne bi li tako izbegle da se prikazuju kao države koje podržavaju secesiju.⁶⁵

III. SEVER: TRI OPCIJE

Srpsko-kosovsko neslaganje fokusirano se je na sever Kosova, malo područje od oko 1000 kvadratnih metara, koje obuhvata tri cele opštine (Zubin Potok, Leposavić i Zvečan) i polovinu Mitrovice.⁶⁶ Srbija je implicitno prihvatila da teritorija južno od Ibra pripada Kosovu ali na severu nastoji da održi vlast. To se kosi sa ambicijom Prištine da integriše ovo područje i da povuče granice na Severu. Ako Kosovo i Srbija uspeju da se slože oko severa, onda će biti u dobrim startnim pozicijama za postizanje prihvatljivog rešenja: preostale nesuglasice su jednostavnije i manje kontroverzne. Suprotno je, takođe, tačno. Ukoliko se ne reše nesuglasice oko Severa, moguće je postići samo prelazni sporazum.

Priština i Beograd se mogu složiti oko tri moguća rešenja za sever, ili mogu održavati status quo ili se mogu odlučiti da zamrznú sukob. Svako rešenje – Ahtisarijev plan, široka autonomija i razmena teritorija – ima svoje izazove i rizike. U prethodnim izveštajima, Krizna grupa se intenzivno zalagala za implementaciju Ahtisarijevog plana u upozoravala je na opasnost od menjanja granica i podele. Takva politika je bila uspešna i dovela je do nezavisnosti Kosova. Ali današnje okolnosti, uključujući prednost Kosova, novi pristup Beograda i brojne dokaze o nedostatku međunarodne volje da nametne rešenje, primoravaju na ponovnu procenu stanja.

Dosadašnji pristup nije bio uspešan po pitanju dva glavna aspekta: nije ponudio Kosovu dalju međunarodnu garanciju da će nova rezolucija Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija značiti ili olakšati bolju integraciju Severa u ostatak zemlje. Sveobuhvatni razgovori mogu pomoći akterima da iznesu ove probleme, uz usredsređivanje na Sever. Nijedna od postojećih opcija za sever Kosova ne bi trebalo da bude skrajnuta. To ne treba da rade ni uključene strane, ni fasilitatori. Bilo koja od tri opcije, ukoliko je deo sveobuhvatnog dogovora, podrazumevajući tu i međusobno priznavanje, bila bi bolja i manje rizična od zamrzavanja i statusa quo.

A. AHTISARIJEV PLAN I REALNOST NA SEVERU

Procena broja stanovnika na severu varira od 45.000 do 72.000.⁶⁷ Krizna grupa uglavnom veruje ovoj nižoj cifri,

⁶³ Mnoge zemlje i entiteti koje nisu nezavisne, poput Republike Srpske i nekih nemačkih država, imaju inostrana predstavništva, a neka od njih su veća od ambasada njihovih zemalja.

⁶⁴ Razgovor Krizne grupe, viši zvaničnik Vlade, Priština, 18. jun 2010.

⁶⁵ Razgovor Krizne grupe, minister inostranih poslova jedne zemlje članice EU, Brisel, jun 2010.

⁶⁶ Ahtisarijevim planom je predviđena podela Mitrovice duž reke Ibar, na dve opštine, ali to nije ostvareno zbog odbijanja Srba sa severa da private bilo kakve predloge iz Ahtisarijevog procesa.

⁶⁷ Razgovor Krizne grupe, bivši poslanik, član DS-a, Mitrovica, maj 2008. (niža cifra); Podaci iz 2009. koje je Direktor regionalne policije pokazao Kriznoj grupi (viša cifra). Brojne posete Krizne grupe gradovima i selima na severu Kosova uka-

ali sve do aprila 2011., kada će se održati popis stanovništva, neće biti validnih podataka.⁶⁸ Više od 95 odsto stanovništva čine Srbi koji imaju minimalne kontakte sa kosovskim Albancima. Veći deo severne opštine Leposavić, pridodati su tom gradu još 1959. na račun Raške (Srbija) a u cilju povećanja broja tamošnjih stanovnika srpske nacionalnosti.⁶⁹

Srpska policija je tokom sukoba 1999. godine ubila neke poznate Albance a na hiljade drugih je deportovano, dok su "albanske kuće sistematski spaljivane".⁷⁰ Samo nekoliko Albanaca se otada vratilo u severni deo Mitrovice. Tokom 1999. i 2000. dolazilo je do sukoba kada su Albanci pokušavali da pređu most i vrata se. U to vreme Srbi su napustili južni deo grada, a Albanci severni. Kosovska policija je 2009. procenila da 21 osoba srpske nacionalnosti živi na teritoriji koju pokrivaju njene jedinice na jugu grada, dok je na severu, u zoni pokrivenosti severne stanice, živelo oko 2200 Albanaca,⁷¹ uglavnom u okolnim naseljima i selima: Bošnjačkoj mahali, Brđanima i Suvom Dolu.

Ahtisarijev plan nudi srpskim područjima široku autonomiju i zvanične, čak i finansijske, veze sa Srbijom.⁷² Da je taj plan sproveden, postojeće srpske opštine bi, zahvaljujući decentralizaciji, funkcionisale bez većeg uticaja iz Prištine. Novoformirana opština Severna Mitrovica bi dobila proširene nadležnosti u sekundarnom zdravstvu i višem obrazovanju.⁷³ Stare i nove opštine, sa obe strane

zuju na veliku nenaseljenost, uglavnom zbog nezaposlenosti, kao i zbog neplodne zemlje. Prema poslednjem popisu stanovništva iz 1991., u Zvečanu, Leposaviću i Zubinom Potoku živelo je 35.021 – a od toga u Zvečanu 10.030 osoba, 7.591 Srba i 1.934 Albanaca, u Zubinom Potoku 8.700 osoba (7.750 Srba i 850 Albanaca) dok je u Leposaviću upisano 16.291 (14.306 Srba i 1.101 Albanac). *Opštinski profil* Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS) iz maja 2006., procenjuje da je broj stanovnika u tri opštine otada skočio na 46.000. Broj stanovnika koji žive na severu Mitrovice se ne zna, premda *Opštinski profil* iz 2009. procenjuje da tamo živi 20.000 osoba (17.000 Srba i do 7.000 Privremeno raseljenih lica). Isti izvor procenjuje da na severu Kosova živi oko 70.000 (66.000 Srba, 4.000 Bošnjaka, Goranaca, Albanaca i Turaka), Batić Bačević, "Kako do podele Kosova", *NIN*, 15. jul 2010.

⁶⁸ Kancelarija za statistiku na Kosovu – www.ks-gov.net/ESK/ eng.

⁶⁹ Zemlja koja je pridodata uključuje naselja Lešak, Postenje, Belo Brdo, Dren i Beluće.

⁷⁰ Tužilac protiv Milan Milutinovići i drugih, presuda, Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju, IT-05-87, 26. februar 2009., vol. 2, str. 253-266, 430.

⁷¹ Podaci iz Direktorata regionalne mitrovačke policije u koje je Krizna grupa imala uvid.

⁷² Videti Izveštaj Krizne grupe za Evropu, br. 200, *Integracija Srba u Kosovo: Preduzimanje koraka*, 12. maj 2009.

⁷³ Sveobuhvatni predlog za rešavanje statusa Kosova, aneks III, članovi 3, 4.

Ibra, imale bi prava da formiraju udruženja za rešavanje pitanja od zajedničkog interesa. One bi, pored toga mogle da budu povezane sa drugim opštinama i institucijama u Srbiji.⁷⁴

Uprkos značajnim ustupcima, kosovski Srbi su gotovo jednodušno odbili Ahtisarijev plan. Zvaničnici paralelne opštine tvrde da "mi već imamo sve što je ponudeno tim planom, i prihvatajući ga, mi samo dajemo Prištini ono što želi: legitimitet".⁷⁵ Drugo uvreženo mišljenje je da "Ahtisarijev plan znači životu u Republici Kosovo. Mi živimo u Republici Srbiji, i nije fer od nas tražiti da živimo u Republici Kosovo, dok, istovremeno, odbijate da naterate Albance da žive u Republici Srbiji".⁷⁶ Oni koji su izrazili interesovanje za Ahtisarijev plan, pripadaju malim političkim partijama koje su prihvatile da budu deo kosovskog političkog sistema, ali njima nedostaju kredibilitet i efikasnost. Srbi sa severa Kosova se žale da su neadekvatna politika i blokiranje zgrade suda paralisali krivične procese u mitrovačkom okrugu, ali, istovremeno, odbacuju bilo koje rešenje koje podrazumeva da bi oni mogli da "postanu deo Republike Kosovo".⁷⁷

Ipak, kada je reč o Kosovu, njegov omiljeni ishod je potpuna integrisanost Severa u pravni sistem zemlje. Vlada priznaje da je ovde reč o gotovo čistom srpskom području, pa pokazuje malo interesovanja za mikro-upravljanje tom oblašću, ali insistira na tome da Srbi prihvate suverenitet Kosova, kao i da poštuju njegove granice i jedinstveni pravni sistem. Kosovski zvaničnici tvrde da Beograd nagovara kosovske Srbe da ne saraduju a ekstremiste da "terorišu" lokalno stanovništvo; Vlada veruje da bi Srbi bi pristali da saraduju sa kosovskim institucijama ali samo kada bi se prestalo sa fizičkim, verbalnim i novčanim pretnjama.⁷⁸ Ali neki albanski i strani zvaničnici veruju da je ovo samo sanjarenje; Jedan evropski diplomata, koji je već dugo u ovom regionu, kaže da je to što se očekivalo da se ista pravila primenjuju na Severu, bilo "totalno nerealno" kao i da je to "glavna mana" [Ahtisarijevog] plana.⁷⁹

Sever, zapravo, nije pod prištinskom upravom još otkako je Jugoslavija 1989. usvojila Miloševićev ustav.⁸⁰ Sever,

⁷⁴ Ibid, član 9.

⁷⁵ Razgovor Krizne grupe, srpski zvaničnik sa Kosova, Zubin Potok, 30. jun 2010.

⁷⁶ Razgovor Krizne grupe, srpski zvaničnik sa Kosova, Leposavić, 1. jul 2010.

⁷⁷ Razgovor Krizne grupe, srpski zvaničnik sa Kosova, Zubin Potok, 30. jun 2010.

⁷⁸ Razgovori Krizne grupe, visoki zvaničnici Vlade Kosova, Priština, 13-14. jul 2010.

⁷⁹ Razgovor Krizne grupe, zvaničnik UN, Priština, 10. jun 2010.

⁸⁰ Ustav nije promenio formalnu poziciju Severa vis-à-vis Priština, ali je drastično smanjio nadležnosti Kosova i zapravo

je, takođe, bio slabo povezan sa centralnim sistemom i tokom Unmikovog perioda, sa opštinama, većini sudova i graničnim prelazima u nadležnosti UNMIK-a, ali ove veze su prekinute nakon nezavisnosti. Paralelni srpski izbori održani 11. maja 2008., proizveli su novu opštinsku administraciju integrisanu u srpski sistem.⁸¹ Srbi sa severa su odmah nakon proglašenja nezavisnosti zapalili granične punktove, i, iako su ti punktovi kasnije ponovo postavljeni, kontrola na njima je vrlo slaba, neregularna i letimična.⁸² Srpske sudije koje često rade od kuće, procesuiraju slučajeve prema srpskom zakonu.⁸³

Srbija vodi prosvetu od 1989. Univerzitet, koji se sada naziva "Prištinski univerzitet sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici" sa oko 10.000 studenata, povećavao se od 1999., koristeći proterano nastavno osoblje iz južnog dela Kosova.⁸⁴ Brojnost ove populacije čini da severna Mitrovica izgleda mlađe od drugih srpskih područja. Proširivanje univerziteta, koji se jednači sa bilo kojim univerzitetom u Srbiji, se nastavlja. Sa posebnim pogodnostima koje nudi kosovskim Srbima iz južnih enklava, Univerzitet pomaže u tome da ova polovina grada izgleda vrlo privlačno, tim pre što se prikazuje kao jedino srpsko urbano područje na Kosovu. Severna Mitrovica poseduje i bolnički kompleks koji se može takmičiti sa najboljima u Srbiji. Najvidljivije kosovske institucije su banke, registrovane u Prištini, koje upotrebljavaju evro, iako je srpski dinar još uvek u upotrebi.

Za razliku od Srbije, Sever Kosova nema aktivne policijske snage, osim potpuno neefikasne Policije Kosova (PK) i tajnih pripadnika srpskog Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP). Pošto PK ne saraduje sa paralelnim institucijama, sprovođenje zakona je otežano a saradnja u brojnim situacijama zavisi isključivo od dobre volje. Tajna polici-

nametnuo srpsku vlast širom pokrajine, eliminišući uticaj albanske većine u Prištini.

⁸¹ Krizna grupa je u junu 2010. primetila da kancelarija UNMIK-a u opštinama na severu ima obe zastave, i srpsku i Unmikovu. Paralelne opštine na severu, za razliku od većine sličnih institucija u enklavama, imaju dovoljno osoblja i odseka, kao što su odsek za komunalne usluge, gradsku čistoću, prostorno planiranje, vodovod, javne radove i zaštitu životnog okruženja.

⁸² Granične kapije 1 i 31 u blizini Zubinog Potoka i Leposavića imaju nekoliko zvaničnika EULEX-a i jedva primetno prisustvo Policije Kosova. Kamioni sa robom se primećuju i upućuju u južnu Mitrovicu i tamošnji carinski terminal samo ako pređu Ibar – u suprotnom, roba koja ulazi iz Srbije i ostaje na Severu, oslobođena je od naplate taksi i poreza.

⁸³ Ovi sudovi, u kojima rade srpski pravници, mogu da rešavaju samo građanske sporove; Oni imaju pečat Republike Srbije, što čini da sudske odluke (pečati) na izvodima sa venčanja, brakorazvodnim parnicama i sl. budu validne u Srbiji, Međutim, u tim sudovima se ne mogu voditi teži krivični postupci.

⁸⁴ U školskoj 2010-2011. otvoreno je 1627 mesta. Zvanični website Univerziteta u prištini: www.pr.ac.rs.

ja (MUP) je skoro beskorisna ili je usredsređena na obaveštajni rad. Ona niti goni kriminalce, niti sprovodi zakon.⁸⁵ Srpske institucije širom Kosova su prenatrpale osobljem koje prima više nego solidne plate; Beograd ima onoliko kontrole koliko mu to omogućuju redovne inspekcije iz relevantnih ministarstava. Istrage o korupciji su prava retkost. Ipak, iako je Sever skoro potpuno odsečen od Prištine, on uživa i izvesnu dozu nezavisnosti od Beograda pa ga mnogi zbog toga smatraju sivom zonom u kojoj ilegalne aktivnosti, poput krijumčarenja, cvetaju.⁸⁶

Mnogi pokušaji povezivanja Severa sa prištinskim institucijama nasilno su propadali. Dana 17. marta 2008., upad u zgradu suda, koji su sproveli štrajkači, srpski pravници i drugo osoblje, uzrokovao je smrt jednog pripadnika mirovnika snaga UN. Dana 2. jula 2010., održani su protesti povodom otvaranja kancelarije Vlade Kosova u Bošnjačkoj mahali. Tokom tih nereda, bačena je jedna granata, koja je usmrtila jednu, a ranila 11 osoba.⁸⁷ Pokušaji uspostavljanja strože kontrole na graničnim prelazima 1 i 31⁸⁸ naišli su na pretnje i nasilje. Drugačije razmišljanje se na severu Kosova gotovo nikada ne toleriše. Članovi timova koji su radili na pripremi kosovskih izbora na severu, uznemiravani su i u velikom broju slučajeva, morali su da napuste lokacije. Jedan nepoznati napadač je 4. jula 2010. napao jedinog poslanika iz Mitrovice, Petra Miletića. Nerešeni status Severa hrani nacionalističke struje u Prištini, koja može početi da krivi EU i EULEX zbog nepostizanja željenih rezultata.

⁸⁵ Opservacije Krizne grupe, 2007-2010. Iako Rezolucija Saveta bezbednosti 1244 zabranjuje prisustvo srpskih bezbednosnih snaga na Kosovu, pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP) prisutni su u većinski srpskim područjima. Najprimetniji su u severnoj Mitrovici; Krizna grupa je takođe uočila da zvaničnici autobusom šalju dokumenta za Beograd iz svoje kancelarije u Bošnjačkoj mahali, obično kasnije ujutru. U junu 2010. je izbio skandal kada je Dragiša Antić, navodno tajni pripadnik MUP-a, izgubio svoju policijsku značku (sa oznakama MUP Srbije) a sve to dok je napuštao kontrolni punkt na severu Kosova. "Policija dokazuje prisustvo pripadnika MUP na severu", *Koha Ditore*, 11. jun 2010. Krizna grupa je takođe uočila manja grupisanja oko mitrovačkog mosta.

⁸⁶ Za više informacija o krijumčarenju u drugim ilegalnim aktivnostima na Kosovu, videti izveštaj Krizne grupe *TVladavina prava na nezavisnom Kosovu*.

⁸⁷ Bojana Barlovac, "Jedna osoba ubijena a 11 ranjeno u najnovijem okršaju u Mitrovici" *Balkan Insight*, 2. jul 2010. Događaji su imali političke implikacije i njima su manipulirali i Beograd i Priština; Istraga koju vode PK i EULEX još uvek je u toku. Još nije otkriven identitet onih koji su umešani u ovaj incident.

⁸⁸ Videti fusnotu 82.

B. JAČA AUTONOMIJA?

Kosovski lideri su počeli da izjavljuju da Sever nije isto što i enklave na jugu Srbije. Umesto da zameni „paralelne“ srpske opštine zvaničnim kosovskim opštinama, Priština je rekla Kriznoj grupi da razmatra legalizovanje tih struktura pod svojim sistemom. Zauzvrat i zarad „normalizacije“ odnosa sa Srbijom – razmena diplomatskih predstavnika i ukidanje veta na članstvo u međunarodnim institucijama – Kosovo bi za Sever moglo da ponudi odvojenu policijsku komandu i ubiranje i zadržavanje svih carinskih taksi. Ali, Beograd bi morao da prihvati da će Kosovo imati punu kontrolu nad graničnim prelazima, kao i da to da će na Severu biti formiran zajednički pravosudni sistem. U zamenu za puno priznavanje Kosova i uspostavljanje bilateralnih odnosa – uz punu podršku teritorijalnog integriteta od strane EU – Kosovo bi možda moglo da dozvoli Severu da sam donosi zakone, da bude nadležan za posebne pravne oblasti i da sam bira regionalnu komandu.⁸⁹

Srbija i Srbi sa severu su ovo odbili. Kada je Krizna grupa iznela prethodni predlog za uspostavljanje šire autonomije, jedan viši zvaničnika Ministarstva inostranih poslova, okarakterisao je predlog kao ništa više nego kao ublaženu „verziju Ahtisarijevog plana“. Drugi zvaničnik je odbacio predlog uz objašnjenje: „Mi smo pokušali da uradimo istu stvar u Istočnoj Slavoniji, ali to nije funkcionisalo“.⁹⁰ Jedan umereni zvaničnik se severa Kosova odbacio je predlog, jer taj predlog, po njemu, ne predstavlja ništa mnogo više od „kulturne autonomije“, što je u jugoslovenskom kontekstu bila druga reč za građane drugog reda i podređenost moćnijoj većini.⁹¹ Primedbe političkih lidera sa Severa na Ahtisarijev plan, odnose se na autonomiju, ma koliko ona bila široka.

Autonomija za Sever preko onoga što je Ahtisarijev plan predvideo – „Ahtisari plus“ – je, takođe, vrlo nepopularna među albanskim političarima. Štaviše, do nedavno taj plan niko nije ni uzimao u obzir. Jedan opozicioni političar je rekao: „Nije da se meni ne sviđa [Vaš] plan – ja ga mrzim“.⁹² Predsednik Fatmir Sejdiu i premijer Hašim Ta-

či, koji, takođe, vode i dve najveće stranke, u martu 2010. su odbacili ovu opciju.⁹³

Pozicija premijera Tačija se otada unekoliko promenila i on je i u javnosti nagoveštavao da bi za Sever moglo još nešto da se uradi, izjavivši da su mogući „novi oblici saradnje koji uvažavaju posebnost regiona Severnog Kosova, dok se, s druge strane, održava potpuna integrisanost tog područja“.⁹⁴ Za Prištinu su teritorijalni integritet i status crvena linija; O drugim stvarima se može pregovarati uz odgovarajuće ustupke obeju strana,⁹⁵ ali Kosovo će prihvatiti takvu autonomiju samo u zamenu za srpsko priznavanje.

Pritisak koji se vrši na kosovske lidere (Albance) da pristanu na dodatne ustupke kada je Sever u pitanju, uzrokuje da mnogi od tih lidera zahtevaju ukidanje plana ili odbacivanje pojedinih njegovih delova.⁹⁶ Jedan opozicioni lider se pita: „Zašto bi trebalo da zadržimo istu zastavu“, koja simboliše neutralnu, multietničku državu, umesto da otvoreno uzmemo albansku, onu koju građani Kosova vole“, ako ćemo već biti u situaciji da Srbima sa severa damo posebna prava?“⁹⁷ Jedan viši zvaničnik PDK-a je izjavio da bi „bilo šta što prevazilazi Ahtisarijev plan za sever moglo da umrtvi taj plan“.⁹⁸ Jedan lider vladajuće koalicije tvrdi da su Srbi najprivilegovanija manjina na svetu i odbacuje mogućnost bilo kakvih specijalnih angažmana za policiju i pravosuđe Severa na uštrb suvereniteta države.⁹⁹ U raznim intervjuima su brojni lideri političkog spektruma sugerisali da bi široka autonomija mogla biti štetnija od razmene teritorija.¹⁰⁰

Mnogi evropski posmatrači preporučuju širu autonomiju. Jedan diplomata sa dugim iskustvom na Balkanu, verovao je da je to „jedini mogući ishod“ i nazvao je primenu Ahtisarijevog plana na Severu „nezamislivom“.¹⁰¹ Ovo je ideja čiji je glavni podržavalac uglavnom međunarodna

⁸⁹ Razgovor Krizne grupe, viši zvaničnik vlade, Priština, 18. jun 2010.

⁹⁰ Razgovor Krizne grupe, srpski zvaničnik, Beograd, 16. jun 2010. Upoređivanje nije prikladno: međutim: Istočna Slavonija bila je deo Hrvatske koju su, u doba raspada bivše Jugoslavije, okupirale srpske oružane snage. U Erdutskom sporazumu (12. novembar 1995.) Srbija se složila s mirnom reintegracijom tog regiona u Hrvatsku, bez posebnog statusa, ali uz nadzor tranzicione administracije UN.

⁹¹ Razgovor Krizne grupe, viši srpski zvaničnik sa Kosova, severna Mitrovica, 20. januar 2010.

⁹² Razgovor Krizne grupe, poslanik AAK, Priština, 9. februar 2010.

⁹³ Razgovori Krizne grupe, Priština, 12. mart 2010.

⁹⁴ Premijer Tači, javno obraćanje.

⁹⁵ Razgovor Krizne grupe, zvaničnik Vlade, 23. jun 2010.

⁹⁶ Razgovori Krizne grupe, viši zvaničnik AAK, Priština, 9. jun 2010.; Zvaničnik AAK, Priština, 10. jun 2010.; I zvaničnik LDK, Priština, 11. jun 2010.

⁹⁷ Razgovor Krizne grupe, zvaničnik AAK, Priština, 10. jun 2010.

⁹⁸ Razgovor Krizne grupe, zvaničnik PDK i ministar, Priština, 21. jun 2010.

⁹⁹ Razgovor Krizne grupe, zvaničnik LDK, Priština, 11. jun 2010.

¹⁰⁰ Razgovori Krizne grupe, ministar PDK, zvaničnik AKR; Viši zvaničnik AAK, Priština, jun-jul 2010. Jedan viši albanski zvaničnik opisao je autonomni Sever kao „bombu na daljinsko upravljanje iz Beograda“, razgovor Krizne grupe, Tirana, 27-28. jul 2010.

¹⁰¹ Razgovor Krizne grupe, viši zvaničnik EU, Priština, 11. jun 2010.

zajednica.¹⁰² Uprkos protivljenju lokalaca i neprijateljstvu beogradskih i prištinskih političara, veća autonomija je vredna istraživanja. S obzirom na to da ona predstavlja neku sredinu u odnosu na ono što Beograd preferira (podelu) i kosovskog gundajućeg slaganja sa Ahtisarijevim planom, pozivi onih koji favorizuju ovakvo rešenje mogu se povećati.¹⁰³

Nijedan sporazum ne može pomiriti težnju Srba sa Severa da ostanu van Kosova, kao ni težnju Prištine za očuvanjem teritorijalnog integriteta. Ali, ponuda široke autonomije može da ispoštuje prištinsku crvenu liniju, a da, s druge strane, omogući Severu da sam upravlja delom teritorije, bez mešanja Prištine i uz jake veze sa Srbijom (kao što je trenutno slučaj). Detalji bi morali da se izbruse i oni zavise i od toga koliko je svaka strana uložila u područje onog drugog; Ali, da bi zadovoljila sve aktere, autonomija bi mogla da podrazumeva sve, ili skoro sve od sledećih predloga:

- Sever bi mogao da dobije regionalne zakone, uz punu nadležnost za određene pravne oblasti kao i nadležnost za implementaciju drugih zakonskih propisa. Zakonodavni organ bi imao ingerencije da zakaže datum održavanja regionalnih izbora, koji se mogu razlikovati od ostatka Kosova. Centralna izborna komisija Kosova bi nadgledala izbore u saradnji sa Regionalnom komisijom Kosova. Zakonodavno telo bi vršilo namingovanje regionalne komande.
- Sever bi mogao da formira lokalne policijske snage sa nadležnošću da procesuiraju manje parnične i krivične slučajeve; Kosovska policija bi na Severu imala jurisdikciju samo nad specifičnim krivičnim delima (poput trgovine ljudima ili terorizmom), dok bi se od lokalne policije zahtevalo da saraduje sa Policijom Kosova samo kada je reč o zajedničkim istragama, redovnim izveštajima i deljenju informacija. Policija sa Severa bi mogla da saraduje sa Srbijom direktno, nakon što o tome obavesti Policiju Kosova. Žalbe na presude lokalnih sudova podnosile bi se podnosile Apelacionom sudu Kosova, koji bi formirao istureno odeljenja u severnoj Mitrovici.

- Sever bi mogao da zadržava unapred dogovoren procenat graničnih taksi i poreza od saobraćaja prema Srbiji i Crnoj Gori kao i da zadržava unapred dogovoren porez na dobit i PDV naplaćen u regionu, ali i sve ostale takse naplaćene na tom području. Sever bi, takođe, zadržao pravo na primanje dodatnih sredstava iz Beograda, kao što je predviđeno Ahtisarijevim planom. Sever bi mogao da postane vlasnik celokupne državne imovine koja se nalazi na njegovoj teritoriji, bez obaveze da ispunjava prištinske državne obaveze. Samo dobra koja imaju nacionalni značaj, poput jezera Gazivode, bila bi regulisana od strane države.
- Srbija i Kosovo bi se međusobno priznali i saglasili o tome da formiraju "blage" granične prelaze (ne samo na Severu) kako bi građani obe države mogli da prelaze granicu samo uz posedovanje lične karte.
- Srbija bi se složila da prizna kosovsku dokumentaciju i akreditacije, posebno univerzitetske diplome (koje su posebno važne za mlade u Preševskoj dolini, čije se diplome sa Prištinskog univerziteta trenutno ne priznaju u Srbiji). Beograd bi dao veću vlast Preševskoj dolini i njenom novoizabranom Nacionalnom savetu albanske manjine.¹⁰⁴

C. RAZMENA TERITORIJE?

Razgovori u Srbiji se uglavnom vrte oko razmene teritorije.¹⁰⁵ Ne postoji spremnost da se razmotre diplomatski odnosi s Kosovom ali sa njegovim trenutnim granicama.¹⁰⁶ Omiljeni ishod u Beogradu je podela, i scenario po kome Sever ide (ili, prema shvatanju Srbije, ostaje) u Srbiji, koja bi onda priznala ostatak Kosova kao nezavisno.¹⁰⁷ Osetljivi zbog otrovne reputacije koju termin podela ima, srpski zvaničnici češće govore o "unutrašnjem pri-

¹⁰² Jedan američki diplomata rekao je Kriznoj grupi da iako je i on sam mislio da je da je za davanje autonomije Severu prerano, "svi" uključeni u ovaj proces veruju da će se to pre ili kasnije dogoditi. Razgovor Krizne grupe, Priština, 15. mart 2010.

¹⁰³ Jedan evropski diplomata koji je dobro upoznat s politikom Beograda, rekao je Kriznoj grupi da on veruje da Srbija koristi podelu kao "paravan" za ispunjavanje drugih zahteva a da tu spada, na primer, široka autonomija, koja zvuči mnogo razumnije, za razliku od prethodnih želja, ali da ipak, glavni srpski cilj ostaje nepromenjen. Razgovor Krizne grupe, 11. mart 2010.

¹⁰⁴ U junu 2010. formiran je Nacionalni savet. Savet je formiran putem izbora, s ciljem da olakšava i koordinira projekte i inicijative koje su u interesu lokalnih manjinskih zajednica i to u oblasti obrazovanja, kulture, informacija i upotrebe maternjeg jezika i nacionalnih obeležja.

¹⁰⁵ Srpski aspekti u ovom odeljku bazirani su na brojnim intervjuima tokom 2009. i 2010. koji su vođeni sa višim zvaničnicima Ministarstva inostranih poslova i Ministarstva za Kosovo. Tome su dodati i razgovori sa diplomatama koji žive i rade u Beogradu, novinarima i analitičarima. Kosovski aspekti baziraju se na brojnim razgovorima sa predstavnicima najviših državnih organa i opozicionih lidera u Prištini tokom istog perioda.

¹⁰⁶ Jedan viši zvaničnik kaže da je Srbija mogla da razmeni ambasadore sa Kosovom bez promene granica, ali samo ako Kosovo odustane od svog članstva u UN i pristane da ga predstavlja zajednička delegacija. Razgovor Krizne grupe, srpski zvaničnik, Beograd, oktobar 2009.

¹⁰⁷ Drugi srpski uslov za priznavanje Kosova odnosi se na Srpsku pravoslavnu crkvu, što je razmotreno u Odeljku IV (dole).

lagodavanju administrativnih granica koje bi dovelo do novih spoljnih granica”.¹⁰⁸

Kosovo bi odbilo podelu koja je ograničena samo na njegovu teritoriju. Sumnjajući na ovo, Beograd je počeo da pominje ideju, premda ne još uvek javno, o zameni većeg dela Preševske doline za sever Kosova, uz obostrano slaganje. Viši zvaničnici smatraju da oni ne bi trebalo da dozvole da manji pojas nerazvijenog područja, koje je, uglavnom nastanjeno Albancima, omete sveobuhvatno rešenje najznačajnijeg problema Srbije, kako u samoj zemlji tako i onda kada je u pitanju inostrana politika.¹⁰⁹ Crvenu liniju Srbije predstavljaju novoizgrađena vojna baza Jug u Cepotini, južno od Bujanovca, autoput za Solun koji prolazi kroz Preševo i Bujanovac i opština Medveđa.¹¹⁰

Preševska dolina se sastoji od tri opštine, Preševa, Bujanovca na jugu i male opštine Medveđa, odvojene od prethodne dve Kosovom.¹¹¹ Većina Albanaca iz Srbije živi u tom području, prema poslednjem popisu iz 2002. godine – njih 56.595.¹¹² Oslobođilačka vojska Preševa, Bujanovca i Medveđe je od 1999–2001., vodila kampanju otpora srpskom režimu. Dugo godina unazad, prištinska elita i Albanci Preševske doline smatrali su ovo područje organskim delom Kosova, koje će pre ili kasnije biti opet pripojeno Kosovu. Tokom razgovora koji su tekli za vreme Ahtisarijevog procesa, pritisak međunarodne zajednice na Kosovo da prestane da traži delove koji su van njegove teritorije, urodio je plodom.¹¹³

Albanski lideri iz Preševske doline prilagodili su se novoj realnosti, tražeći 2007. godine visok stepen decentralizacije i teritorijalne autonomije od Srbije, isto ono što Srbija traži za Srbe na Kosovu, dodajući, međutim, da će u “slu-

čaju eventualne promene kosovske granice, Albanci raditi u pravcu pripajanja Preševske doline Kosovu”.¹¹⁴ Baš onako kako Beograd povezuje sudbinu Kosova sa Severom, tako i Albanci insistiraju na istom tretmanu Severa i Preševske doline. Upravo onako kako srpski nacionalisti tvrde da je Kosovo sveta srpska zemlja, tako i albanski nacionalisti uzvraćaju da Srbija “nema ništa za razmenu” jer i “Sever i Preševska dolina pripadaju Albancima sa Kosova”.¹¹⁵

Lideri sa Kosova neće javno diskutovati o teritorijalnim promenama, jer će još jednom pokušati da bez mnogo prašine integrišu Srbe sa Severa u ostatak Kosova. Nekoliko viših zvaničnika, na ministarskom i skupštinskom nivou, još jednom će razmotriti razmenu Severa za Dolinu.¹¹⁶ Kosovo zna da njegove pregovaračke pozicije umnogome zavise od podrške SAD i 22 zemlje članice EU koje su ga priznale, a od kojih se većina strogo suprotstavlja promeni granica. Zbog toga su razgovori u Prištini vrlo osetljivi i napeti. Godine lošeg iskustva sa Beogradom i strah od raznoraznih trikova, uveliko utiču na razmišljanje. Ipak, jedan zvaničnik je naznačio da ako se razmena nađe na pregovaračkom stolu, “moraćemo da se zgrabi”.¹¹⁷ Lideri Preševske doline veruju da imaju prava da se pridruže Kosovu. Oni su svesni svoje relativno slabe pozicije, pa bi bili zadovoljni da ih Priština predstavlja.¹¹⁸ Neki preferiraju zadržavanje Doline unutar Srbije sa statusom autonomne jedinice, ali je dosta i onih koji bi se složili da prihvate isti status koji bi imali Srbi sa Severa.¹¹⁹

Oko 80 odsto preševske i bujanovačke opštine leži zapano od autoputa, na teritoriji kojom je Srbija izgleda spremna da trguje. Većina albanskog stanovništva smeštena je u nekoliko većih sela (Mali i Veliki Trnovac, Rahovica, Rajince i Končulj) iz kojih je izašlo dosta boraca OVPBM. Oko Bujanovca bi, verovatno, izbile žestoke nesuglasice. U tom gradu živi skoro isti broj Albanaca, Roma i Srba, i veliki broj tamošnjih Albanaca insistira na tome da bi Bujanovac morao u celini da se pridruži Kosovu.¹²⁰ Čini se da je Srbija spremna da razmotri podelu grada, analogno podeli na severnu i južnu Mitrovicu.¹²¹ U

¹⁰⁸ Razgovor Krizne grupe, srpski zvaničnik, Beograd, 15. jun 2010.

¹⁰⁹ Razgovor Krizne grupe, srpski zvaničnik, Beograd, 15. jun 2010.

¹¹⁰ Razgovori Krizne grupe, Ministarstvo za Kosovo, Beograd, 15. jun 2010. Ta vojna baza je najveća u Srbiji i predstavlja najveću vojnu investiciju od pada Jugoslavije. Autoput je deo Koridora 10, od Gdanjska do Soluna, za koji se Srbija nada da će doneti veliku zaradu zbog povezivanja evropskog tržišta sa Turskom.

¹¹¹ Za informacije o istorijatu videti izveštaj Krizne grupe za Evropu broj 116, *Mir u Preševu: Brza popravka ili dugoročno rešenje*, 10. avgust 2001; I broj 152, *Krhki mir u na jugu Srbije*, 9. decembar 2003.

¹¹² Tačne cifre mogu biti mnogo manje s obzirom na činjenicu da veliki broj Albanaca radi u inostranstvu. Njihove zarade su bitan izvor prihoda za one koji su ostali u ovoj siromašnoj oblasti.

¹¹³ Kosovski Tim jedinstva je počeo da vidi kosovske Srbe i Albance u Srbiji kao most za uspostavljanje dobre saradnje između dve države; Razgovri Krizne grupe, članovi Tima jedinstva, april-maj 2006; Izveštaj Krizne grupe, *Kosovo: Nema dobre alternative za Ahtisarijev plan*.

¹¹⁴ “Politička platforma albanskog člana saveta u Preševskoj dolini, Preševo, 14. januar 2006.

¹¹⁵ Razgovor Krizne grupe, albanski opštinski zvaničnik, Albanac, Bujanovac, 29. jun 2010.

¹¹⁶ Razgovori Krizne grupe, zvaničnici PDK i LDK, jun 2010.

¹¹⁷ Razgovor Krizne grupe, zvaničnik Vlade, Priština, 5. jul 2010.

¹¹⁸ Razgovori Krizne grupe, albanski opštinski zvaničnici, Preševo, Bujanovac, 28-29. jun 2010.

¹¹⁹ Razgovor Krizne grupe, albanski lider, Preševo, 28. jun 2010.

¹²⁰ Razgovori Krizne grupe, lideri albanskih stranaka, Bujanovac, 29. jun 2010.

¹²¹ Razgovor Krizne grupe, srpski zvaničnik, Beograd, 21. jul 2010.

tom slučaju, nekoliko hiljada Albanaca, plus 1816 koji žive u ruralnoj Medveđi, ostalo bi sa srpske strane granice.

Ako Priština razmišlja o razmeni teritorije, njena crvena linija bi verovatno bila pored jezera Gazivode, uz branu na reci Ibar, u opštini Zubin Potok. To je glavni vodosnabdevač Severa Kosova, ali elektrane koje rade na ugajl i koje snabdevaju Prištinu strujom, ne mogu funkcionisati bez njega. Jedan viši zvaničnik je izjavio da "Preševo predstavlja emotivno pitanje [ali] jezero Gazivode je pitanje od vitalnog značaja za oko milion ljudi".¹²² Jedan opozicioni lider opisuje jezero kao "egzistencijalno pitanje" za Kosovo, zato što bi njegov gubitak naneo nepovratne štete za državu.¹²³ Srbija, koja je i sama vrlo dobro snabdevena vodama, možda neće shvatiti toliku zabrinutosti Kosova oko gubitka jezera Gazivode. Povlačenje granice preko jezera garantovao bi da će Kosovo imati pristup vodama. I/ili, pravo na korišćenje vode može biti inkorporirano u bilateralni sporazum.¹²⁴

Ako nema rešenja za pitanje Severa, Priština bi u Preševu mogla da interveniše unilateralno. Jedan ministar je nedavno izjavio da su opštine sa Severa Kosova odbile da prihvate sredstva koja im je Priština namenila, pa on smatra da bi taj novac bilo bolje proslediti Albancima u Preševu. Kosovo ima kapaciteta da se nosi s vrlo niskim ulaganjima Beograda u Preševsku dolinu.¹²⁵ Ovako nešto ne bi bilo daleko od formiranja paralelnih institucija i oživljavanja sukoba slabijeg intenziteta koji je od 1999–2001. potresao Dolinu.

Razmena teritorija je generalno bila odbačena u Ahtisarijevom procesu i Opštim principima kojima je započela implementacija tog procesa.¹²⁶ Krizna grupa je uporno upozoravala na mogućnost podele, usredsređujući se na implikacije koje takav čin može imati na region, ali i na brojne Srbe na Kosovu koji žive južno od Ibra. Sada kada je razmena teritorija opcija, koja, ako nije baš na pregova-

račkom stolu (da upotrebimo citat iz Kiparskih pregovora kada je bilo reči o Ananovom planu), a ono je bar na stolicu jedne pregovaračke strane,¹²⁷ ipak, argumenti koji su protiv razmene teritorije moraju biti (ponovo) razmotreni osveženi i s procenom težine i značaja u odnosu na potencijalne pogodnosti koje bi mogli da imaju u postizanju kosovsko-srpskog rešenja.

1. Implikacije po region

Mnogi strahuju da bi razmena teritorije mogla da destabilizuje čitav region, provocirajući etničke sukobe u Makedoniji ili ohrabrujući secesionističke opcije u Republici Srpskoj.¹²⁸ Svi kosovski lideri koji su protiv promena granica koriste ovaj prigovor.¹²⁹ Krizna grupa je 2007. upozorila da "Makedonski Albanci... mogu opet da preispitaju svoj angažman sa državom kao i da počnu da doživljavaju Tetovo kao južnu prestonicu Kosova".¹³⁰ Neki noviji razgovori, međutim, ukazuju na to da nema takvog entuzijazma među liderima Albanaca u Makedoniji za pokretanje takve inicijative.

Razgovori između Beograda i Prištine izvršice određeni pritisak na međuetničke odnose u Makedoniji, gde je velika albanska većina 2001. započela manji oružani sukob, koji je završen Ohridskim sporazumom.¹³¹ Iako suočeni sa idejom o podeli Kosova samo nekoliko albanskih lidera iz Makedonije pokazuje interesovanje za zagovaranje slične ideje u Makedoniji. Bivši srpski premijer Zoran Đinđić je tadašnjim makedonskim liderima, Ljupču Georgijevskom i Arbenu Džaferiju sugerisao ideju o spontanoj podeli Kosova i Makedonije. Ta inicijativa je propala kada su Albanci shvatili da bi ta ponuda ostavila skoro polovinu njih na pogrešnoj strani granice.¹³²

Mnogi Albanci žive u Skoplju i njegovoj okolini i u drugim područjima od kojih makedonska većina ne bi odustala. Lideri makedonskih Albanaca dali su ubedljiv razlog zbog čega takva podela nije "u nacionalnom interesu Al-

¹²² Razgovori Krizne grupe, zvaničnici Vlade Kosova i bivši premijer Kosova, Priština, 23. jul 2010.

¹²³ Razgovor Krizne grupe, zvaničnik AAK, Priština, 9. jun 2010.

¹²⁴ Nekoliko sela na južnoj strani jezera u Zubinom Potoku su: Brnjak, Draguljica, Jabuka, Preseka, Mala Kaludra, Velika Kaludra, Gornji Jasenovik, Donji Jasenovik. Ovo su etnički čisto srpska sela i iako su mala i raštrkana, nekoliko njih gleda na Zubin Potok.

¹²⁵ Razgovor Krizne grupe, zvaničnik Vlade, Priština, 2. jul 2010.

¹²⁶ Kontakt-grupa (Francuska, Nemačka, Italija, Rusija, VB i SAD objavile su deset principa na osnovu kojih će se upravljati procesom iznalaženje konačnog rešenja, a tu spada i "nema promene trenutne teritorije na Kosovu, na primer, nema podele Kosova kao ni pripajanje teritorije Kosova nekom drugom delu ili čitavoj zemlji". "Opšti principi Kontakt-grupe za rešenje statusa Kosova", 7. oktobar 2005. Istini za volju, ovo možda neće isključiti slobodan ulaz u proces bilateralne razmene teritorije, kao ni uniju Kosova sa drugom zemljom.

¹²⁷ Turčin, kiparski lider, Mehmet ali Talat citiran u tekstu Fatme Demireli, "Talat upozorava da domaće poteškoće u Turskoj, oštećuju kiparski slučaj", *Today's Zaman*, 4. april 2008.

¹²⁸ Razgovor Krizne grupe, diplomata EU, Pariz, 5. jul 2010.

¹²⁹ Razgovori Krizne grupe, zvaničnici AAK, Priština, 9-10. jun, zvaničnici LDK, 11. jun 2010; viši zvaničnici Vlade, Priština, 18. jun 2010.; I zvaničnici drugih političkih partija na Kosovu, Priština, 23. jun i 14. jul 2010.

¹³⁰ Izveštaj Krizne grupe, *Odbrojanje na Kosovu*.

¹³¹ Videti brifing Krizne grupe za Evropu broj 23, *Macedonia: Filling the Security Vacuum*, 8. septembar 2001; I broj 21, *Macedonia: War on Hold*, 15. avgust 2001.

¹³² Ponuda stalno podrazumeva Tetovo i Gostivar na granici sa Albanijom i delove Kumanova na severu; Oko 250.000 Albanaca i oko 60.000 Makedonaca bi bilo raseljeno. Razgovor Krizne grupe, albanski političar iz Makedonije, Tetovo, 8. jul 2010.

banaca” već mnogo više odgovara makedonskim nacionalistima, koji bi da formiraju etničku državu.¹³³ Između ostalog, smatra se da bi podela mogla dovesti do podele Makedonije između Bugarske, Grčke i Srbije, što bi uticalo na to da preostali Albanci budu mala manjina u velikim državama.¹³⁴

Jedan viši zvaničnik makedonske Vlade upozorio je na rizik od toga da bi razmena teritorija između Kosova i Srbije mogla da “probudi apetite”, premda bi to za Bosnu predstavljalo veći rizik. Iznoseći donekle stav albanskih lidera, taj zvaničnik je rekao da neidentifikovani i marginalizovani “ekstremisti” mogu postati upadljiviji, ali je procenio da opasnost “nije predviđanje [prolema] ili verovatnoća već da je to “mogućnost” koja će zavisiti od toga koliko podrške bi “ekstremisti” dobili od postojećih političkih stranaka.¹³⁵ Njegov albanski kolega je dodao da nema nijednog signala koji bi ukazivao na to da najveća makedonska stranka VMRO-DPMNE podržava podelu zemlje.¹³⁶

Svi sagovornici Krizne grupe složili su se s tim da je trenutna nesuglasica s Grčkom najveći problem za makedonsku stabilnost (problem oko imena države), koji je blokirao članstvo u NATO-u kao i pregovore o pridruživanju EU i blokira ih već skoro dve godine.¹³⁷ Albanci iz Makedonije žele hitan pristup njihove zemlje evroatlantskim integracijama. Jedan opozicioni lider i bivši premijer rekao je to ovako: problem oko imena ne bi trebalo da se rešava “danas, već ga je trebalo rešiti juče” zato što bi samo to – odblokiranje članstva u NATO – osiguralo nacionalnu stabilnost.¹³⁸ Podela nema gotovo ništa s frustracijom makedonskih Albanaca, koji se osećaju zarobljeno i nervozno u zemlji koja ne napreduje, dok je, s druge strane, susedna Albanija uspela da se pridruži NATO-u a čak i Kosovo trenutno ima bolju perspektivu.¹³⁹

Prema rečima jednog višeg zvaničnika EU u Skoplju, otvaranje kosovsko-srpskog pitanja granica, sada, dok Makedonija čeka na vratima NATO, izložilo bi zemlju ozbiljnom riziku.¹⁴⁰ Članstvo bi, ipak, obezbedilo neku vrstu sigurnosti, a pod tim se podrazumeva i američko institucionalno prisustvo. Za članstvo u EU bi svakako trebalo mnogo više vremena, ali početak razgovora o pridruživanju bi dao osećaj napretka i nade. U tom slučaju, rizik od bilo kakvog ishoda između Kosova i Srbije, bilo bi lakše rešavati. Pod dva, ako grčki problem istrajava, međunarodni faktori mogu biti pred teškim izborom; rizik da se naruši process iznalaženja kompromisnog rešenja za Kosovo i Srbiju, ili rizik da se dopusti destabilizacija Makedonije.

Naravno, stabilnost Makedonije umnogome zavisi i od dobrih odnosa između makedonske i albanske zajednice, kao i od njene sopstvene političke kulture i razvoja.¹⁴¹ Ohridski sporazum kojim je 2001. godine okončan sukob u Makedoniji, još uvek nije u potpunosti implementiran, posebno nisu sprovedeni delovi koji se odnose na upotrebu jezika i decentralizaciju. Albanci verovatno još uvek ne zaboravljaju ono što su oni doživljavali kao neadekvatnu raspodelu budžetskih sredstava (u oblasti u kojima oni žive) i još uvek vrlo rasprostranjenu tendenciju da se Albanci unajmljuju samo za drugorazredne i malo plaćene poslove.¹⁴² Svi akteri – Skopje, Atina i njihovi inostrani partneri – moraju udvostručiti napore koji bi doveli do pune implementacije Ohridskog sporazuma, do rešavanja problema oko imena države i odblokiranja makedonskog puta ka NATO i EU. Pored drugih postojećih razloga, odlaganje sada nosi rizik da se umanja šansa za prevazilaženje kosovsko-srpskog problema, odlažući pridruživanje bar tri zemlje EU na nekoliko godina.

Bosna i Hercegovina je izložena riziku, ali je mala verovatnoća da bi ta zemlja stradala zbog ishoda kosovsko-srpskog dogovora. Mišljenje MSP, iako je vrlo pažljivo osmišljeno kao nešto što se odnosi isključivo na Kosovo, ipak je, od strane jednog stranačkog lidera okarakterisano kao “dobra osnova za secesiju Republike Srpske (RS)”, dok je drugi, nešto umereniji lider, siguran da će mišljenje imati snažan uticaj na njegovu zemlju.¹⁴³ Takve reakcije su brzo jenjavale, ali su, međutim, ukazale da one predstavljaju tek nešto malo više od predizborne retorike.

¹³³ Razgovor Krizne grupe, albanski zvaničnik makedonske Vlade, Skoplje, 8. jul 2010.

¹³⁴ Razgovori Krizne grupe, albanski političar iz Makedonije, Tetovo, 8. jul 2010.; Albanski zvaničnik makedonske Vlade, Skoplje, 8. jul 2010.

¹³⁵ Razgovor Krizne grupe, Skoplje, 7. jul 2010.

¹³⁶ Razgovor Krizne grupe, albanski zvaničnik makedonske Vlade, Skoplje, 8. jul 2010. VRMO-DPMNE - Unutrašnja makedonska revolucionarna organizacija – Demokratksa partija za makedonsko nacionalno jedinstvo (Внатрешна македонска револуционерна организација – Демократска партија за македонско национално единство).

¹³⁷ Briefing Krizne grupe za Evropu broj 52, *Macedonia's Name: Breaking the Deadlock*, 12. januar 2009.

¹³⁸ Razgovor Krizne grupe, makedonski političar, Skoplje, 7. jul 2010.

¹³⁹ Razgovor Krizne grupe, viši albanski političar iz Makedonije, Tetovo, 8. jul 2010.

¹⁴⁰ Razgovor Krizne grupe, viši zvaničnik EU, Skoplje, 7. jul 2010.

¹⁴¹ Razgovor Krizne grupe, američki diplomata, Skoplje, 7. jul 2010.

¹⁴² Razgovor Krizne grupe, viši albanski političar iz Makedonije, Tetovo, 8. jul 2010.

¹⁴³ “Pavić: Dobra podloga za otcepljenje RS od BiH” Vijesti.ba, 22 July 2010 (online). Ivanić: “Deklaracija o proglašenju nezavisnosti Kosova doprinos jačanju separatizma” Ljiljan.ba, 23. jul 2010 (online).

Premijer RS Milorad Dodik, koji je često spekulisao na temu otcjepljenja njegovog entiteta od Bosne, ovog puta je izabrao nešto pomirljiviji ton. Dodik je rekao da RS još uvek ima "strpljenja da radi na Dejtonskom sporazumu" kao i da RS zna da "unilateralni potezi ne mogu dovesti do adekvatnih ili idealnih solucija" a kao primer je naveo tursku republiku Severni Kipar koja još uvek nije međunarodno priznata.¹⁴⁴

Srbija je snažno podržala teritorijalni integritet Bosne, delimično, kako bi osigurala svoju odbranu Kosova. Bilo koji sveobuhvatni sporazum, čak i međusobno priznavanje Kosova i Srbije – bilo da je zasnovan na razmeni teritorije, širokoj autonomiji ili nekom drugom modelu – ponudio bi Bosni dobar primer o tome kako su dva ogorčena neprijatelja kompromisno prevazišla svoje različitosti, a onda krenula dalje. Ali, ako pregovori propadnu, Srbija može odlučiti da zauzme drugačiji stav po pitanju otcjepljenja RS. U najgorem slučaju, nacionalističke strukture mogu pobediti na izborima 2012. godine a zatim obnoviti stare ideje o tome da RS treba biti priznata nezavisnost ili ujedinjenje sa Srbijom, kao kompenzacija za gubitak Kosova i nedobijanje ničeg zauzvrat.

Krizna grupa je još 2005. upozorila da bi samo u slučaju Zapadnog Balkana, podela Kosova "uništila poluge neophodne za sprovođenje pozitivne socijalne transformacije – ka nediskriminaciji, multietničnosti i evropskim vrednostima – i čak ih vratila unazad, propagirajući proces razmene stanovništva".¹⁴⁵ U poslednjih nekoliko godina Kosovo je prihvatilo Ahtisarijev plan i ugradilo je te vrednosti u svoj ustavni poredak. Progresivna integracija južnih srpskih enklava obiluje multietničnošću. Ali, ništa slično tome ne postoji severno od Ibra, u velikoj meri zbog nedostatka međunarodne volje. Krizna grupa je upozoravala da se Sever "neće lako, brzo, a možda i nikada, integrisati u Kosovo" kao i da bi "međunarodna zajednica trebalo da uloži velika sredstva u bezbednost, ekonomiju i administraciju... [ali] ali da ona nema takve apetite".¹⁴⁶ Izgleda da je taj sud našao svoju potvrdu u praksi; EULEX kao da ne postoji na Severu, njegov nereseni status nastavlja da udaljava tamošnje zajednice i preusmerava Prištinu i Beograd suprotno od Evrope, produbljujući nacionalistički diskurs.

2. Implikacije po jug

Proširenje autonomije za Sever ili razmena teritorije Severa Kosova za Preševo, deformisala bi poziciju približno dve trećine Srba koji žive južno od Ibra i u čijim je mes-

tima već otpočelo sprovođenje decentralizacije.¹⁴⁷ Od održavanja lokalnih izbora u novembru 2009. formirane su četiri nove srpske opštine (Ranilug, Parteš, Klokot i Gračanica) jedna je proširena (Novo Brdo) a jedna je izabrala pravosnažno reprezentativno telo (Štrpce). Njihov uspeh je nestabilan. Lokalna vlast u Gračanici i Štrpcu, opštinama sa brojnim stanovništvom i neznatnim iskustvom u vođenju lokalne samouprave, u potpunosti funkcioniše. Potencijalni sukobi sa paralelnim opštinama koje Beograd finansira su uveliko izbegnuti.¹⁴⁸

Manjim opštinama, poput Raniluga i Klokota, nedostaje infrastruktura, iskusni opštinski zvaničnici i sredstva, i te opštine se muče sa nedostatkom radnika i sprovođenjem projekata. Njihovo neprijateljstvo sa paralelnim strukturama je duboko i razdiruće.¹⁴⁹ Novo Brdo još uvek čeka na zvanično proširenje, s obzirom na to da većina lokalnih Srba još uvek bojkotuje rezultate prethodnih izbora, a Albanac koji je pobedio na izborima, nije spreman na proširenje koje je u skladu sa Ahtisarijevim planom. Srpski političari koji su učestvovali na lokalnim izborima i koji su sada u lokalnoj skupštini, takođe su učestvovali i na srpskim, paralelnim opštinskim izborima u maju 2010.

Krizna grupa (i još nekoliko izvora) je u prethodnom periodu predviđala da bi razmena teritorije imala momentalni negativni uticaj na Srbe koji žive u pomenutom delu Kosova. Ovo se baziralo na strahu od ponavljanja egzodusa Srba iz Sarajeva nakon što je Dejtonskim sporazumom okončan rat u Bosni. Takve ideje su često iznošene od strane srpske političke elite, računajući tu i Radu Trajković¹⁵⁰ i Randela Nojkića.¹⁵¹ Međutim, stanovnici srp-

¹⁴⁷ Zbog nedostatka podataka sa popisa, cifre nisu tačne, ali, prema procenama, polovina do dve trećine kosovskih Srba živi raštrkano u enklavama južno od Ibra, posebno u centralnim i istočnim delovima zemlje. Videti izveštaj Krizne grupe, *Integracija Srba u Kosovo*; "Q&A: Kosovo's Future", BBC News, www.bbc.co.uk/news/world-europe-10725744.

¹⁴⁸ U Štrpcu je, tokom jednog praznika, zvanična lokalna samouprava zauzela opštinsku zgradu. Paralelna uprava se pobunila, ali nije bilo demonstracija. Ta paralelna opština je već bila izabrala drugu lokaciju. Nove opštinske vlasti u Gračanici smestile su se u hotel i tamo nije bilo tenzija između njih i paralelne opštine.

¹⁴⁹ Na primer, gradonačelnik Raniluga, Gradimir Mikić smestio je opštinu u svoje rodno selo Ropotovo, pošto mu paralelna opština nije dozvoljavala da uđe u Ranilug. Ova vrsta podele između sela reflektuje se ne samo na slobodu kretanja lokalnih političara, već i na to kako su raspoređena ulaganja, s obzirom na to da se obe strane fokusiraju isključivo na područja koja su im "lojalna". Opština Klokot je bojkotovana od strane većeg srpskog sela Vrbovac – ne samo zbog toga što loša infrastruktura čini da 10km koji razdvajaju opštinu od sela deluje mnogo duže, već i zbog toga što je u Vrbovcu smeštena paralelna srpska opština.

¹⁵⁰ "Beograd kod Obame lobira za podelu", *Press*, 29. maj 2010.

¹⁴⁴ "Dodik: mišljenje MSP razočaravajuće", *Nezavisne novine*, 22. jul 2010. (online).

¹⁴⁵ Izveštaj Krizne grupe, *Kosovo: Ka konačnom statusu*.

¹⁴⁶ Ibid, str. 19.

skih enklava sada kažu da bi oni ostali sve dok mogu “normalno da žive”.¹⁵² Čak i paralelni zvaničnici tvrde da “oni koji su želeli da odu, to su i učinili” i “Srbi neće otići sve dok ne budu bili prisiljeni na to”.¹⁵³

Broj Srba koji žive na Kosovu ide nadole ali to nije zbog statusnih problema. Srpsko stanovništvo je pretežno staro i ruralno. Poljoprivreda je bila nešto čime su se mnogi bavili, nadopunjujući tako svoja primanja, ali je bavljenje poljoprivrede danas postalo jedna od par dostupnih opcija.¹⁵⁴ Od 1999. godine Srbija je davala izuzetno velike plate, ne bi li na taj način što više ljudi zadržala na svojim radnim mestima. Ali, mnogi koji su u to vreme radili na Kosovu, živeli su u Srbiji. Oko polovine prosvetara iz Raniluga, na primer, dolazilo je iz Srbije, isto kao i bar trećina zaposlenih u malom zdravstvenom centru. “Više od 80 odsto” zaposlenih u bolničkom kompleksu u Gračanici radi po principu “petnaest–petnaest (15 dana rade a petnaest provode u Srbiji).¹⁵⁵ Jednom kada se ova beneficija ukine, ljudi će verovatno napustiti te poslove i vratiti se u Srbiju, gde imaju imanja i porodice. Istini za (ne) volju, svi srpski lideri sa Kosova – čak i oni iz Samostalne liberalne stranke (SLS), koja je deo Vlade Kosova – smestili su svoje porodice u Srbiji.

Budućnost enklava je ugrožena i zbog toga što veliki broj mladih iz godine u godinu napušta ta mesta. Srpsko ulaganje u mitrovački univerzitet znači to da srpski studenti sa juga dobijaju besplatni smeštaj i obrazovanje. Od 1627 otvorenih (brucoških) mesta u 2010., godini, “dve trećine će otići na studente iz enklava”.¹⁵⁶ Jednom kada izađu iz enklava, tek par njih je motivisano da se vrati. Oni se, umesto toga, usredsređuju na poslove u većim gradovima u Srbiji, na primer, u Nišu. I Priština, takođe, privlači mlade ljude sa celog Kosova, ali, migracija ka Mitrovici predstavlja stvarnu pretnju za enklave koje se nalaze južno od reke Ibar.

Ovi trendovi ipak nemaju mnogo toga zajedničkog sa statusom Kosova. Kosovski Srbi već desetak godina gravitiraju ka Srbiji i u Srbiji kupuju imanja. Veća lokalna autonomija i razmena teritorije verovatno neće mnogo promeniti ovu sliku. Neke relativno velike, kompaktne enklave, poput Štrpca i Gračanice, moći će da prežive kao funkcionalne opštine. Ipak, većina enklava će imati teške periode, bez obzira na to da li imaju ili ne status opštine. Ono što Srbima treba u ovim malim, nerazvijenim enklavama, je pravo da žive i rade na svojim imanjima u miru. Događaji poput onog iz sela Žac (2010. godine), kada su napadnuti povratnici, obeshrabruje ih i pokazuje im da je život u miru još uvek nemoguć.¹⁵⁷ Bezbednosti i obezbeđivanje većih prava je važno, ali ambiciozni projekti decentralizacije moraju ponovo biti razmotreni u svetlu stvarnih problema koji postoje od enklave do enklave.

Na posletku, razmena Severa za Preševsku dolinu koju bi sproveli Kosovo i Srbija na jednakoj osnovi ni jednoj ni drugoj zemlji ne bi učinila veliku uslugu. To bi moglo da bude samo jedan gest poverenja, ugovor između dve države, i uz uslov da Srbija prethodno prizna Kosovo, makar implicitno. Od građana Severa Kosova i Preševske doline će se prethodno zatražiti izjašnjavaње na referendumu, iako su njihova stremljenja vrlo jasna.

¹⁵¹ “Podelu Kosova zagovaraju Srbi a ne stranci”, *Blic*, 4. avgust 2010.

¹⁵² Telefonski razgovor Krizne grupe, srpski novinar sa Kosova, Gračanica, 5. avgust 2010.

¹⁵³ Telefonski razgovori Krizne grupe, srpski zvaničnik sa Kosova, Štrpce, 4. avgust 2010.; Srpski novinar sa Kosova, Štrpce, 5. avgust, 2010.

¹⁵⁴ Kolaps fabrika iz socijalističke ere naneo je štetu Kosovu, posebno njegovom istočnom delu, gde se nalazi većina novih opština. Tokom socijalizma, oblast oko Gnjilana bila je deo šireg pojasa fabrika koje su se prostirale do Vranja i Leskovca. Veće fabrike, poput one za proizvodnju baterija u Gnjilanu, zapošljavale su veliki broj ljudi, ali nisu mogle da opstanu, ostavivši tako ovu oblast da se bori s neizvesnom budućnošću.

¹⁵⁵ Razgovor Krizne grupe, srpski zvaničnik, Beograd, 16. jul 2010.

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ Tačno 26 porodica i pojedinaca, predstavnika porodica, spontano se u martu 2010. vratilo u selo Žac (Zapad Kosova). Ovo je prvobitno okarakterisano kao propagandni potez, a kada su sumnje počele da jenjavaju, povratnike su posetili i srpski i kosovski ministri, kao i međunarodni zvaničnici. U nadi da će na taj način izvršiti dodatni pritisak na donatore, povratnici još uvek spavaju u šatorima koje im je dao UNHCR. Albanci iz susednih sela uporno govore da su među povratnicima i neki ratni kriminalci; Srbi, pak, tvrde, da su primedbe namerno osmišljene kako bi odvratile pažnju od činjenice da su Albanci uzurpirali srpsku zemlju. Od marta 2010. povratnici su više puta napadnuti, a bilo je čak i pucnjave.

IV. DRUGA PITANJA

A. SRPSKA PRAVOSLAVNA CRKVA

Svaki napor za uspostavljanjem funkcionalnih odnosa, morao bi da se pozabavi pozicijom Srpske pravoslavne crkve na Kosovu. Neka od najstarijih i istorijski najznačajnijih religijskih obeležja, smeštena su na Kosovu i čine sastavni deo emotivne vezanosti za Kosovo, one koja je često uticala na državne i političke odluke. Status crkve i zaštita svetih mesta, za Srbiju su važni kao i sam sever Kosova, posebno sada kada Srbija razmatra da odustane od Kosova.

Prema nekim crkvenim izvorima, građani Kosova su od 1999. godine počinili preko 150 vandalskih dela prema crkvenoj imovini.¹⁵⁸ Tokom nereda 17. marta 2004. godine, srednjovekovni manastir Devič (Srbica) i manastir Svetih arhangelata (Prizren), spaljeni su do temelja, dok je manastir Bogorodice Ljeviške (Prizren) teško oštećen.¹⁵⁹ Zbog toga je zaštita srpske kulturne baštine u prethodnim pregovorima postala ključno pitanje. Aneks 5 Ahtisarijevog plana¹⁶⁰ bavi se detaljno ovim pitanjem i taj deo je inkorporiran u Ustav Kosova.¹⁶¹ U njemu se potvrđuje srpsko poreklo crkava i manastira, strogo ograničava pristup kosovskih institucija, garantuje se crkvi pravo kontrole pristupa, zabranjuje eksproprijacija i formira specijalna zona zaštite.¹⁶² Uprkos odbacivanju Ahtisarijevog plana (gotovo) u celosti, Beograd podržava skoro sve tačke Aneksa 5.¹⁶³ Zapravo, jedan uvaženi član crkve opisuje tačke iz Ahtisarijevog plana kao "90 do 99 procenata onoga što je i sama Crkva želela".¹⁶⁴ Ipak, nesposobnost Saveta bezbednosti da usvoji Ahtisarijev plan znači da Aneksu 5 nedostaje međunarodno pravno punomoćje.

Vlada Srbije bi želela da proširi Aneks 5, obezbedi ekstrateritorijalnost za nekoliko ključnih religijskih mesta, kao i da oobezbedi garancije o međunarodnoj zaštiti. Iako jedan deo dogovora može da se bazira na Aneksu 5, ceo set mera bi trebalo prepakovati da bi se isključile eksplicitne veze sa Ahtisarijevim procesom. Aneks 5 za sada preporučuje međunarodnu zaštitu crkava i manastira, ali za ubuduće predviđa eventualni transfer ovih zaduženja

na Policiju Kosova i tamošnje bezbednosne snage.¹⁶⁵ I Beogra i Crkva insistiraju na produženoj međunarodnoj zaštiti,¹⁶⁶ plašeći se da bi, jednom kada se završi tranzicioni period, malo toga moglo da zaustavi Kosovo da unesu izmene u Ustav ili da uspori sprovođenje Aneksa 5.¹⁶⁷ Crkveni zvaničnici žele male zaštitne snage, slične švajcarskim čuvarima Vatikana – pripadnike treće zemlje, koji imaju i simbolično prisustvo ali i mogućnost prave odbrane religijskog mesta.¹⁶⁸ Mandat snaga koje bi postepeno (dok se snage NATO, KFOR) povlače preuzimale dužnost, morao bi da bude inkorporiran u srpsko-kosovski sporazum koji bi mogao da se modifikuje samo uz saglasnost Crkve.

Ekstrateritorijalnost u ovom kontekstu može značiti nešto poput statusa koji Atos ima u Grčkoj, ili Sveto more u sklopu Italije.¹⁶⁹ Jedna verzija, zasnovana na studiji grčke NVO ELIAMEP, predviđa uspostavljanje ključnih crkvenih tačaka sa statusom samoupravne "Srpske pravoslavne monaške zajednice", koja bi imala "izvršnu, zakonodavnu i pravnu jurisdikciju" prema zakonu i običajima Crkve.¹⁷⁰ Izabrano telo koje čine monasi, bilo bi zaduženo za svakodnevnu saradnju sa kosovskim vlastima. Ovo bi bilo manje od prave ekstrateritorijalnosti i praktično bi iziskivalo tek neznatne promene Aneksa 5.

Ali, Srbija želu punu ekstrateritorijalnost za 6 ili 7 najznačajnijih manastira. Prema rečima jednog srpskog zvaničnika, "ako u ovim okvirima uspemo da postignemo dogovor, mi bismo prirodno odustali od tvrdnje o našoj suverenosti na Kosovu, osim kada je reč o područjima gde se nalaze naši najznačajniji manastiri".¹⁷¹ Priroda ekstrateritorijalnosti bi varirala od slučaja do slučaja. Manastiri koji se nalaze usred urbanih oblasti, poput Bogorodice Ljeviške u Prizrenu, imali bi nenametljivo obeležje,

¹⁵⁸ "Uništavanje srpskih pravoslavnih crkava i manastira, Eparhija Raške i Prizrena", www.kosovo.net/default2.html.

¹⁵⁹ Videti izveštaj Krizne grupe br. 155, *CKolaps na Kosovu*, 22. april 2004.

¹⁶⁰ Eksplicitnije, Član 5 Sveobuhvatnog predloga za konačno rešenje Kosova (CSP) dokument (videti fusnotu br. 6).

¹⁶¹ Sveobuhvatni predlog za rešenje konačnog statusa Kosova, Član 5, 26. mart 2007,

¹⁶² Ibid, Aneks 5, Član 1.

¹⁶³ Razgovori Krizne grupe, srpski zvaničnici, Beograd/Gračanica/Mitrovica, 2008-2010.

¹⁶⁴ Razgovor Krizne grupe, pravoslavni sveštenik, 14. jun 2010.

¹⁶⁵ Sveobuhvatni predlog za rešenje konačnog statusa Kosova, Članovi 3.1.1

¹⁶⁶ Razgovori Krizne grupe, srpski zvaničnici; Pravoslavni sveštenik, jun-jul 2010.

¹⁶⁷ U praksi, srpski delegati mogu blokirati amandmane na Ustav Kosova, što zahteva posedovanje većine od dve-trećine ukupnog broja delegate i dve-trećine od dvadesetoro manjinskih delegate; Srbima su zagantovana 10 od 20 mesta rezervisanih za manjine u kosovskom parlamentu. Ustav, Članovi 64.2.1, 65.2, 144.2. Iz tog razloga, labavo sprovođenje zakona i kreativne interpretacije predstavljaju veću pretnju nego zvanični amandmani.

¹⁶⁸ Razgovori Krizne grupe, zvaničnici srpske crkve i diplomate, Beograd i Kosovo, jun-jul 2010.

¹⁶⁹ Razgovori Krizne grupe, srpski zvaničnici, Beograd, 18. jul 2010; Pravoslavni sveštenik, 19. jul 2010.

¹⁷⁰ "Formiranje srpske, pravoslavne monaške zajednice na Kosovu, kao sastavni deo sveobuhvatnog "budućeg statusnog" rešenja" ELIAMEP, 1. novembar 2005.

¹⁷¹ Razgovor Krizne grupe, srpski zvaničnik, Beograd, 15. jun 2010.

možda drugačiji kamen u ogradi koja ga okružuje, dok bi se ekstrateritorijalnost izolovanih manastira, poput Deviča i Svetih arhangela, prostirala do spoljašnjih zidova. Neki visoki crkveni predstavnici složili su se da bi ekstrateritorijalnost "po suštini i formi" bila neophodna.¹⁷²

Pitanje je kontroverzno a dogovor bi delimično počivao na detaljima, poput onoga o tome koliki procenat teritorije bi imao status ekstrateritorijalnosti i ko bi nad njima imao suverenitet: Srbija ili Crkva? Promena statusa nekoliko crkvenih objekata bila bi manje agresivna nego potraživanje mnogo šire teritorije oko crkava i manastira predviđene Aneksom 5, podrazumevajući tu zemlju koja je u vlasništvu SPC. Verovatno je da bi crkvena ekstrateritorijalnost predstavljala manji trn u oku od formalnog prisustva države Srbije. Lokalni crkveni zvaničnici su manje zainteresovani za formalnu ekstrateritorijalnost, zato što su najznačajniji srpski manastiri u potpuno albanskom okruženju,¹⁷³ koje bi verovatno doživelo novi status kao podstrek koji bi pothranjivao netrpeljivost.¹⁷⁴

O ovoj temi se ne diskutuje baš puno u Prištini, jer tamošnji zvaničnici ponavljaju da su oni posvećeni implementaciji Ahtisarijevog plana u potpunosti, uključujući tu i Aneks 5. Sve dok je nezavisnost Kosova predmet međunarodnog monitoringa, specijalna zaštita SPC je sigurna. Neki kosovski zvaničnici se bune zbog toga i voleli bi da svedu tu zaštitu na pristojniji nivo, poput one koja je ponuđena mnogo većoj islamskoj zajednici.¹⁷⁵ Međutim, strani zvaničnici koji su uključeni u ovaj proces veruju da su šanse za tim male, s obzirom da bi put Kosova ka Evropi bio blokiran ako se loše ophodi prema Crkvi.¹⁷⁶ Bilo kako bilo, položaj i način života Crkve bi mogli postati manje upadljivi ako ne dođe do većeg nasilja ili pogroma. Sveštenici i monasi strahuju da bi sekularna okolina mogla da pretvori crkvena imanja u industrijske zone ili da uradi nešto slično sa zemljom koja pripada manastirima, kao što su komunistički lideri radili u vreme Jugoslavije. Ono što više zabrinjava jesu pokušaji nacionalista (Albanaca) da svojataju Srpsku pravoslavnu crkvu kao kosovsko nasleđe koje su Srbi uzurpirali,¹⁷⁷ što predstavlja stav

koji samo pothranjuje nepoverenje i tenzije između Crkve i Prištine.

Kosovski zvaničnici odbijaju razgovore na temu ekstrateritorijalnosti, naglašavajući da to može voditi ka stvaranju "države u državi".¹⁷⁸ Zabrinutost je posebno akutna sa mestima poput manastira u Gračanici, koja su okružena pretežno srpskim područjima. Kosovari se plaše da bi crkveni entitet pokušao da proširi svoju ekstrateritorijalnost na pomenuta područja, pa samim tim, da ukine suverenitet Prištine.¹⁷⁹ Jedan viši crkveni zvaničnik odbacio je takvu mogućnost ekspanzije.¹⁸⁰ Kosovari su opušteniji, mada ne i entuzijastični, u vezi sa ekstrateritorijalnošću, koja bi po mnogo čemu bila više simbolična i koja bi pokrivala samo male oblasti.¹⁸¹ Oni su spremni da razmotre dodatne garancije, uključujući tu i dugoročno prisustvo međunarodnih bezbednosnih snaga, praktične povlastice i slobodan pristup i posete srpskih zvaničnika.¹⁸² Kada je reč o Crkvi, opozicija je fleksibilna. Jedan od njenih zapaznijih lidera je rekao da Crkva može da dobije "šta god poželi", što je u skladu sa razumom.¹⁸³

Ekstrateritorijalnost za određena mesta unutar Kosova bi morala da prođe dug put dok bi ovakav dogovor uspela da proda srpskoj javnosti, premda bi bilo onih ljutih i na strani kosovskih Albanaca. Neophodno je da Crkva blagosilja svaki sporazum čiji je ona glavni akter, posebno ako se uzme u obzir da je to institucija kojoj se u Srbiji najviše veruje. Obeležja ekstrateritorijalnosti su kontroverzna, iako svaka država ima oblasti sa ekstrateritorijalnim statusom, bar u formi ambasada ili konzulata. U praksi, nekoliko manastira ili crkava ne bi imalo dovoljno moći da utiče na vlast u Prištini, niti na albanski način života.

B. TEHNIČKI PROBLEMI

Odbijanje Srbije da prizna nezavisnost Kosova produbilo je netrpeljivost i otežalo rešavanje tehničkih problema. Priština bi volela da se usredsredi na neka tehnička pitanja, kako bi na taj način počela da stiče poverenje i gradi dobrosusedske odnose. Kosovari dele jedan utisak sa predstavnicima EU i SAD: svi trenutno smatraju da bi

¹⁷² Razgovor Krizne grupe, pravoslavni sveštenik, 19. jul 2010.

¹⁷³ Ovo posebno važi za Dečane, Devič, Bogorodicu Ljevišku, i Pečku patrijaršiju. Samo su Gračanica, Banjska i crkve oko Velike Hoče u većinski srpskim područjima.

¹⁷⁴ Razgovor Krizne grupe, pravoslavni sveštenik, 14. jun 2010. Beograd je odbaci ovu zabrinutost, tvrdeći da će ekstrateritorijalnost biti deo većeg rešenja zbog koga će Priština dobiti potpuni međunarodni legitimitet, smanjujući tako tenzije. Razgovor Krizne grupe, srpski zvaničnik, Beograd, 9. jul 2010.

¹⁷⁵ Razgovor Krizne grupe, kosovski zvaničnik, Priština, 14. jul 2010.

¹⁷⁶ Razgovor Krizne grupe, međunarodni zvaničnik, Beograd, 18. jul 2010.

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ Ibid.

¹⁷⁹ Dodatak 5 odnosi se na specijalne odrednice koje dozvoljavaju oblastima poput Velike Hoče, u kojima su državna i crkvena imovina isprepletane – u malom seocetu ima na desetine srednjovekovnih crkava – da brojna pritanja rešavaju sa crkvom.

¹⁸⁰ Razgovor Krizne grupe, pravoslavni sveštenik, 18. jil 2010.

¹⁸¹ Razgovor Krizne grupe, međunarodni zvaničnici, Beograd, 18. jul 2010.

¹⁸² Razgovori Krizne grupe, ministri i zvaničnici Vlade, Priština, jul 2010.

¹⁸³ Razgovor Krizne grupe, zvaničnik AAK, Priština, 9. jun 2010.

saradnja sa Srbijom mogla da dođe do nivoa koji bi zadovoljio osnovne potrebe građana, a da Srbija pritom ne mora momentalno da prizna novu državu.

Srbija trenutno blokira Kosovo skoro na svakom koraku. Stanovnici Kosova ne mogu putovati, studirati, raditi ili prolaziti kroz Srbiju ukoliko nemaju srpsku dokumentaciju. U Srbiji se ne priznaju ni kosovska, ni dokumentacija UNMIK-a. Srbija odbija da razgovara s Vladom Kosova ili privatnim firmama koje su zadužene za vodu, struju, prevoz, vladavinu prava, raseljene ili nestale osobe, trgovinu ili o bilo kom drugom pitanju od zajedničkog interesa. Istovremeno, Srbija pokušava da zadrži kontrolu nad provajderima i uslugama na severu Kosova i blokira učešće Kosova u regionalnim organizacijama. Ovakvo ponašanje kažnjava kosovske Albance, ali, istovremeno, Srbima ne donosi neku veliku dobit.

Međunarodni (predvođeni EU) naponi osmišljeni da zaustave kampanju Srbije da izoluje Kosovo, uveliko su propali. EULEX je dva puta pokušavao da poboljša saradnju policije i pravosuđa. Oba pokušaja su bila snishodljiva prema Beogradu i njima se postiglo samo to da Priština bude uvređena. EULEX je do sada tako lagano ulazio na Sever da je praktično ostao neotkriven; Jedan ambasador zemlje članice EU rekao je da je prema shvatanju Brisela glavni zadatak EULEX-a da održi jedinstvo EU, a ovo je omelo svaki strateški cilj na Kosovu.¹⁸⁴ Lideri EU povukli su održavanje regionalnog samita (20. marta 2010) onda kada je predsednik Tadić ponovio svoju prethodnu izjavu da on neće prisustvovati sastanku ako na njemu budu predstavnici Kosova.¹⁸⁵ Teško je poverovati da mišljenje MSP može imati bilo kakav uticaj na zemlje koje nisu priznale Kosovo, ili na sposobnost Brisela da sa Prištinom i Beogradom bude konstruktivan, sve dok se glavni akteri ne slože da na probleme one druge strane gledaju kao na svoje.

Beograd za sada ne pokazuje ni najmanju nameru da se tako ponaša tokom razgovora o "tehničkim pitanjima", tvrdeći da će ti razgovori predstavljati samo smokvin list za priznavanje Kosova.¹⁸⁶ Tokom skupštinske debate u julu 2010. (nakon mišljenja MSP), ministar inostranih poslova Jeremić izjavio je da bi dozvoljavanje Kosovu da učestvuje u regionalnim i drugim međunarodnim forumima značilo implicitno priznavanje nezavisnosti kao i da bi to poslalo poruku da je Srbija smekšala po pitanju ne-

zavisnosti Kosova.¹⁸⁷ Srbija zbog toga odbija da razmišlja o pregovorima koji su ograničeni samo na tehnička pitanja i tvrdi da bi rešenje ovih pitanja samo usledilo nakon postizanja obostrane saglasnosti o drugim, važnijim problemima.¹⁸⁸

1. Carina i trgovina

Članstvu Srbije u Sporazum o slobodnoj trgovini između zemalja Centralne Evrope (CEFTA), koje je počelo 2007. godine, prethodili su komplikovani razgovori o statusu Kosova u toj organizaciji. Koštuničina vlada je prihvatila kompromis u kome se kaže da je Kosovo posebna trgovinska oblast i složila se da se Kosovo pojavljuje kao "UNMIK-Kosovo". Otada Srbija odbija da se bavi Kosovom na bilo koji drugi način osim kao UNMIK-Kosovom, iako Kosovo insistira na svoje suvereno prisustvo, bez obeležja UNMIK-a. Beograd danas u potpunosti blokira učešće Kosova, a Kosovo, umesto da prihvati pokroviteljstvo UNMIK-a, bira da plaća finansijsku i političku cenu koja mu je nametnuta zbog nemogućnosti tranzita robe kroz Srbiju.¹⁸⁹

Beograd se i dalje pridržava rečenog – da će odblokirati Kosovo ako postoji "makar i simbolično prisustvo UNMIK-a",¹⁹⁰ ali, pak, nespремnost Beograda na opštije kompromise čini da njegovo stanovište izgleda beznačajno. Ovo se posebno može primeniti na dva slučaja kada je Beograd odbacio legalno mišljenje Specijalnog predstavnika Generalnog sekretara Lamberta Zanijerija, o tome da su pečati "Carine Kosova" u skladu sa Rezolucijom Saveeta bezbednosti 1244. Zanijer razmišlja o mogućnosti da upotrebi period kada UNMIK-Kosovo bude predsedava-

¹⁸⁷ Vanredna sednica srpskog parlamenta, 26. jul 2010.

¹⁸⁸ Razgovor Krizne grupe, srpski zvaničnik, Beograd, 15. jun 2010.

¹⁸⁹ Formirana 1992., CEFTA (Sporazum o slobodnoj trgovini između zemalja Centralne i Istočne Evrope), nastoji da pomogne zemljama koje nisu članice EU da se bolje integrišu u institucije Zapadne Evrope. CEFTA je 2006. proširena na Zapadni Balkan, a sporazum bi krajem 2010. trebalo da stupi na snagu. Sve zemlje Zapadnog Balkana, uključujući Srbiju i Kosovo (kao UNMIK-Kosovo) pridružile su se 2007., obavezavši se da će razviti tržišnu ekonomiju i slobodan protok robe za partnerske zemlje koje su pristale da ukinu tarife, kvote i procenat na veliki broj artikala koji je predmet njihove trgovine. Od proglašenja nezavisnosti, Kosovo odbija da ga dalje identifikuju kao "UNMIK-Kosovo" i želi da koristi pečate i dokumentaciju na kojima bi pisalo odgovarajuće ime zemlje. Srbija ovo blokira i odbija sve pečate na kojima ne stoji UNMIK-Kosovo oznaka. Kosovski zvaničnici smatraju da je ovo u suprotnosti sa CEFTA-om kao i da je to kršenje srpskog obećanja da će saradivati. Srpski zvaničnici kažu da ovo pokazuje da Kosovo prioritetiše politiku nad ekonomijom. Nedostatak saradnje narušava suštinski važne pripreme i može dovesti do toga da CEFTA ni do kraja 2010. ne bude potpuno operativna.

¹⁹⁰ Razgovor Krizne grupe, srpski zvaničnik, Beograd, 9. mart 2010.

¹⁸⁴ Razgovor Krizne grupe, Priština, 24. maj 2010.

¹⁸⁵ Razgovori Krizne grupe, zvaničnici EU, Pariz, Priština i Sarajevo, mart-maj 2010. Na poslednjem sastanku ministara inostranih poslova u Sarajevu (čiji je pokrovitelj EU), albanski i srpski zvaničnici su se zajedno okupili, ali cena toga je bila iznošenje samo srpskih problema.

¹⁸⁶ Razgovori Krizne grupe, srpski zvaničnici, Beograd, mart-jun 2010.

juće organizaciji, pa da tada od CEFTA-e zatraži arbitražnu pomoć zbog toga što Srbija krši propise kada je u pitanju Kosovo.¹⁹¹

Ovo kršenje propisa ne škodi samo Kosovu, već i drugim zemljama čiji je izvoz robe sa Kosova skuplji zbog dužih tranzicionih maršuta. Kosovo za Srbiju predstavlja jako izvozno tržište, pa su dobri ekonomski odnosi vrlo važni. Kosovo bi moglo da nametne veće tarife ili da preduzme druge mere u vezi sa robom iz Srbije koja bi uzdrmala prioritet srpske robe, uvodeći primamljive olakšice za kompetitivne zemlje poput Makedonije ili Slovenije.

2. Komunikacije

Srpski telefonski operateri bili su prisutni na Kosovu pre 1999. godine i do nedavno ih niko nije uznemiravao. Državni operater Mobilna Telefonija Srbije (MTS) na Kosovu je razvila i usavršila svoju mrežu, i do 2010. signal MTS pokrivaio je čitavo Kosovo. Mobtel, koji je bio u vlasništvu srpskog tajkuna poreklom sa Kosova, Bogoljuba Karića, konfiskovan je od strane države i prodat norveškom mobilnom operateru Telenor-u koji saraduje sa albanskim biznismenom, ali ovaj operater nikada nije zvanično registrovan na Kosovu.

Priština više ne želi da toleriše neregistrovane srpske operatere, između ostalog, i zbog gubitka koji se stvara nenaplaćivanjem poreza i sada radi sve što je u njenoj moći ne bi li rasformirala 22 distributera mreže koji se nalaze južno od Ibra. U aprilu 2010. godine Regulatorni organ telekomunikacija (ART) je bez upozorenja isključio nekoliko antena MTS-a, drastično smanjivši kapacitet mreže, ali isti organ ne može da isključi onih deset koji se nalaze na Severu. Mobilni operateri će biti na meti sve dok se Beograd i Priština ne nagode, premda je ART obećao da će se suzdržavati i da će izbegavati da provocira lokalne Srbe.¹⁹²

Beograd bi trebalo da dozvoli svim operaterima da se registruju na Kosovu, a Priština bi trebalo da odobri njihovu registraciju pod povoljnim uslovima, tako da sistem mobilne telefonije ne bude narušen.¹⁹³ Idealno bi bilo da ši-

rom regiona postoje zone koje pokriva jedan operater, bez rominga. Srbija bi, takođe, trebalo da prizna operatera mobilne telefonije sa Kosova, VALA-u, mobilni odsek u Pošte i telekomunikacija Kosova (PTK), koju je UNMIK registrovao.

Iako entiteti koji imaju neki poseban status, poput Tajvana, Martinika i Hong Konga, imaju svoj sopstveni pozivni broj, Srbija odbija da prizna poseban broj za Kosovo, jer (prema insistiranju Srbije) ona održava sve telefonske i internet-veze na teritoriji Kosova.¹⁹⁴

3. Struja

Kosovo je u 2009. godini uspešno rešilo problem neplaćanja računa južno od Ibra (među Srbima sa Kosova), tako što je neurednim platišama isključilo struju a zatim zatražilo potpisivanje ugovora za fiksnu mesečnu potrošnju od 27 evra po domaćinstvu (kao uslov za ponovno uključanje struje). Uz podršku Beograda, Srbi sa Kosova su prvo protestovali a zatim su prihvatili ugovore. Tokom zime 2009. godine, Priština je pomislila da bi ista taktika mogla da uspe i na Severu, čija dugovanja, prema podacima Energetske korporacije Kosova (KEK) dostižu 50 miliona evra.¹⁹⁵ Međutim, dva dana nakon isključenja struje, Sever se već snašao i dobijao je struju iz alternativnih izvora.¹⁹⁶ KEK je praktično izgubio nadležnost za snabdevanje ove oblasti, i njeno vlasništvo, uključujući i elektrocentralu Valač, uzurpirao je srpski Elektrokosmet. Do januara 2010. godine, to preduzeće je na Severu naplaćivalo račune.¹⁹⁷

Glasmine o vojnoj intervenciji za povraćaj Valača provlačile su se tokom 2010. godine a situacija još uvek nije rešena. KEK je Severu vratio struju,¹⁹⁸ dok Srbija tvrdi da ona ni na koji način ne ometa struju iz KEK-a te dejstvuje vrlo pažljivo kako ne bi provocirala KFOR ili druge bezbednosne snage. Priština gradi modernu elektrocentralu na zapadu zemlje, pa ove oblasti neće ostati bez struje u slučaju odsecanja Valača. Međutim, polovine podeljenog

¹⁹¹ Razgovor Krizne grupe, viši zvaničnik UNMIK-a, Priština, 10. jun 2010.

¹⁹² ART je rastrzan između održavanja stabilnosti i pritisaka koji dolaze od dva legalna mobilna operatera, VALA-e i IPKO-a koji ga mogu tužiti zbog ekonomskih gubitaka koje su mu naneli ilegalni operateri. Međunarodna zajednica je podržala veći broj operacija koje je ART vodio, ali je bila kritična prema implementaciji i potencijalno agresivnoj srpskoj reakciji. ART tvrdi da će nakon letnjih odmora nastaviti s operacijama, ali samo uz slaganje policije. Razgovor Krizne grupe, viši zvaničnik ART, Priština, 1. avgust 2010.

¹⁹³ Presedan već postoji u regionu: MTS i Telenor u Bosni i Crnoj Gori dozvoljavaju pozive ka i iz Srbije bez naplaćivanja usluge rominga.

¹⁹⁴ Razgovor Krizne grupe, srpski zvaničnik, Beograd, 15. jun 2010.

¹⁹⁵ Razgovor krizne grupe, zvaničnici KEK-a, Priština, maj 2009. Prema njima, korisnički dug iznosi 120 miliona evra.

¹⁹⁶ Opština Zubin Potok održava svoje alternativne izvore uglavnom uz pomoć brane na jezeru Gazivode, dok Leposavić, Zvečan i Mitrovica dobijaju vodu iz Novog Pazara (Valač).

¹⁹⁷ Naplata ovih dugova je u veliko meri bila na dobrovoljnoj osnovi, zbog manjka policije i sudova za procesuiranje krivičnih postupaka u paralelnim strukturama. Radnike Elektrokosmeta, koji su pokušavali da isključe struju neredovnim platišama, nekoliko puta su napali.

¹⁹⁸ Srpski zvaničnici tvrde da je ova struja prosto preusmerena preko Valača ka zapadu prema albanskim područjima. Razgovor Krizne grupe, srpski zvaničnik sa Kosova, Zubin Potok, 30. jun 2010.

grada (Mitrovice) su međusobno zavisne, a Valač je jedina stanica na Severu pomoću koje se celom regionu distribuiraju struja, bez obzira na izvor.

Vlada je predstavila projekat privatizacije distribucione jedinice KEK potencijalnim investitorima, a zvanične ponude se očekuju u 2011. Privatizacija će možda smanjiti tenziju s obzirom na to da će proces biti otvoren za inostrane ponuđače, koji će morati da prođu kroz regularni proces licitacije i licenciranja. Novi vlasnici će moći da odlučuju o tome ko će snabdevati Sever i biće zaduženi za naplatu računa. Stanovnici sa severa Kosova nastoje da nikome ne plaćaju račune, ali jednom kada inostran operater preuzme sistem, oni neće imati tako ubedljiv politički izgovor za neplaćanje svojih računa.

4. Transport

Uprkos brojnim sporazumima koje je Vlada Srbije u periodu od 2001-2006. postigla sa UNMIK-om, Srbija još uvek ne priznaje kosovske tablice, vozačke dozvole, polise osiguranja i Unmikove putne isprave. Ovako nešto u velikoj meri ometa slobodu kretanja građana Kosova i kosovske robe. Ni UNMIK, ni EU nisu uspele da ubede kosovske Srbe da voze sa kosovskim tablicama, kao ni Beograd da dozvoli vozilima sa tablicama koje UNMIK priznaje, da prelaze u Srbiju. Umesto toga, UNMIK produžava srpske tablice svakih šest meseci, što je potez koji nije potpuno prihvatljiv za Vladu Kosova i koji u nekoj meri potkopava javni red. Priština je odložila uvođenje novih kosovskih tablica i spremna je da nove tablice osmisli da što više podsećaju na Unmikove, koristeći oznaku KS (Kosovo) umesto oznake RKS (Republika Kosovo),¹⁹⁹ ali je za Kosovo imperativ da njegovi automobili budu u mogućnosti da prođu kroz Srbiju kako bi stigli do EU.²⁰⁰ Ni stranci nisu pošteđeni uznemiravanja: onima koji uđu na Kosovo van srpske granice (vazдушnom linijom, na primer) zabranjeno je da idu direktno u Srbiju već ti ljudi prvo moraju da izađu sa Kosova, pa da onda pređu granicu koja nije kosovska.²⁰¹

Nakon proglašenja nezavisnosti Kosova, srpska železnica je prisvojila železničku liniju na severu Kosova (tri stanice), proširivši železničke usluge iz Srbije do Zvečana, 40 km unutar Kosova. Kao odgovor na ovo, Priština je stopirala saobraćaj vozova sa juga, uključujući tu liniju koju je uveo UNMIK, a koja je saobraćala iz južnih enklava prema Severu. Ni UNMIK, ni KFOR, nisu reagovali. Rezultat toga je da Srbi sa severa mogu da putuju u Srbiju

ali Srbi iz južnih enklava više ne mogu ni do Mitrovice, ni u Srbiju. Kosovo želi kontrolu nad linijom ali samo ne može da je preuzme a nema ni velike međunarodne želje da mu u tome pomogne.

Priština s nestrpljenjem očekuje rešenje ovih problema. Ona je spremna da pitanje putnih isprava svede na minimum i da dozvoli prelaz uz ličnu kartu, bez pasoša.²⁰² Dana 2. jula 2010., u nadi da će eventualno uvesti nove tablice, Priština je otvorila kancelariju na severu Mitrovice kako bi kosovska dokumentacija bila dostupna i Srbima. Međutim, ova inicijativa je dovela do demonstracija u kojima je jedna osoba stradala a nekoliko njih povređeno.²⁰³ Ako se uskoro ne postigne dogovor sa Srbijom, Priština se sprema da ograniči cirkulaciju vozila sa srpskim tablicama, ali i da nametne visoke cene graničnih osiguranja i taksi na prelazak granice.²⁰⁴ Poslovni ljudi sa Kosova, bilo da je reč o Albancima ili Srbima, često registruju svoja vozila i na Kosovu i u Srbiji, pa poseduju i kosovske i srpske tablice koje menjaju svaki put kada sa severa prelaze na jug.

Od jula 2009. godine, Srbija dozvoljava avionima da preleću preko Crne Gore na putu ka i sa Kosova – sporazumno, Srbija je postala nadležna za crnogorski vazdušni saobraćaj – ali ona dozvoljava samo ruskim i vojnim letovima da uđu na Kosovo preko njene teritorije.²⁰⁵ Letovi iz i ka Prištini, mnogi od njih sa građanima EU, moraju, u skladu sa srpskom odlukom, da biraju zaobilazne maršute (oko Srbije) i da tako troše više goriva, zagađuju okolinu i podižu cene. Relativno jednostavna mera uspostavljanja poverenja bila bi da se dozvoli preletanje preko njene teritorije. Istovremeno, KFOR bi mogao da dozvoli visoko preletanje preko teritorije Kosova, koje je trenutno zabranjeno.²⁰⁶

¹⁹⁹ Razgovor Krizne grupe, zvaničnik vlade, Priština, jul 2010.

²⁰⁰ Razgovor Krizne grupe, predsednik Fatmir Sejdiu, Priština, 14. jul 2010.

²⁰¹ U praksi, ovo se ne odnosi na građane zemalja Šengen-zone i njihove putne isprave pošto ih Srbija priznaje uz ličnu kartu u kojoj nema pečata sa Kosova.

²⁰² Razgovori Krizne grupe, ministri iz PDK i LDK, Priština, jul 2010.

²⁰³ Razgovori Krizne grupe, zvaničnici Vlade, Priština, jul 2010; Bojana Barlovac, "Jedna osoba ubijena, 11 ranjeno u sukobima u Severnoj Mitrovici", *Balkan Insight*, 2. jul 2010 (online).

²⁰⁴ Razgovori Krizne grupe, zvaničnici Vlade, Priština, jul 2010.

²⁰⁵ Razgovor Krizne grupe, zvaničnik UN, Priština, 10. jun 2010.

²⁰⁶ U skladu sa Vojno-tehničkim sporazumom potpisanim u Kumanovu 9. juna 1999. godine između Srbije i snaga NATO, pod kontrolom KFOR-a, Kosovo kontroliše svoj vazdušni prostor do oko 8.840 m iznad površine mora. Vazdušni prostor iznad toga kontroliše KFOR.

V. ALTERNATIVE SVEOBUHVAATNOM REŠENJU

Sveobuhvatni razgovori – ako oni uopšte započnu – biće komplikovani, a mogu i da propadnu. Za potpuni uspeh, Kosovo i Srbija moraju da se slože oko priznavanja, granica, situacije na Severu i statusu srpske pravoslavne baštine. Sever je, od svih ovih pitanja, sa svoja tri moguća ishoda – Ahtisarijevim planom, proširenom autonomijom i razmenom teritorije – najkopleksniji i ujedno predstavlja pitanje oko kojeg se politički lideri najviše mimoilaze. Umesto da dozvole da razgovori propadnu, glavni akteri mogu da razmotre drugačije pristupe koji bi suštinski rešili problem Severa bar na neko vreme, dok se one bave drugim pitanjima koja su bitna za napredak. S druge strane, međunarodna zajednica može pokušati da nametne rešenje za Sever, premda bi to iziskivalo značajno veće troškove, uglavnom političke, ali i vojne – a to je nešto za šta se do sada nije pokazivala velika spremnost.

A. ZAMRZNUTI SEVER, ODMRZNUTI OSTATAK

Privremeni akord prema kome bi se problem Severa odlazio, ali bi se u drugim oblastima postigao suštinski napredak, mogao bi da podrazumeva sve ili neke od navedenih elemenata:

- ❑ **Religijska mesta.** U bilateralnom sporazumu (koji bi garantovale SAD i EU) i koji bi stupio na snagu onog trenutka kada dođe do međusobnog priznavanja, Kosovo bi garantovalo Srpskoj pravoslavnoj crkvi ekstrateritorijalni suverenitet za najvažnije manastire, dok bi se u drugim zaštićenim zonama primenjivao Ahtisarijev plan a trećoj, neutralnoj zemlji bi bilo dozvoljeno obezbedi dugoročnu zaštitu najugroženijih manastira.
- ❑ **Unutrašnje granice Srbije.** Srbija bi mogla da usvoji zakon o promeni granica Autonomne pokrajine Kosovo, da izuzme Sever, a da zatim dopuni Ustav kako bi dozvolila ostatku entiteta da stekne nezavisnost.
- ❑ **Priznavanje bez potpunog slaganja po pitanju granica.** Kosovo i Srbija se mogu međusobno priznati i razmeniti diplomatske predstavnike, bez prethodnog punog prihvatanja stavova o teritorijalnoj pretenziji i legalnim aspektima. Teritorijalne nesuglasice oko Severa bi ostale iste, pošto bi obe države nastavile da svojataju tu oblast. Za rešenje tog problema, može se baciti pogleda na dva uspešna evropska presedana: Grundvertrag (Osnovni sporazum) postignut 21. decembra 1972., kojim su uspostavljeni odnosi između Istočne i Zapadne Nemačke, premda je ova poslednja zadržala svoja nastojanja za ponovnim ujedinjenjem i svoj stav da njihov odnos nije pravi odnos dve strane zemlje; Drugi je anglo-irski odnos: ustavom zagarant-

ovano pravo Republike Irske na Severnu Irsku nije sprečilo održavanje diplomatskih odnosa sa VB.²⁰⁷

- ❑ **Nova rezolucija Saveta bezbednosti.** Rezolucija 1244 od 10. juna 1999. godine ostaje na snazi, premda su njeni propisi sve više ignorišu.²⁰⁸ Rusija i Kina su izglasale da ta rezolucija ne može biti bez pristanka Srbije, a ovo neslaganje čini da SB bude potpuno irelevantan na terenu. Uz obostrani pristanak, Savet bi mogao da zameni Rezoluciju 1244 novom, koja prihvata srpsko-kosovski akord i preporučuje formiranje privremene administracije UN (bolje EU) na problematičnom Severu na neodređeno vreme, nakon čega bi usledio kasniji sporazum.
- ❑ **Bolja saradnja po pitanju Preševske doline.** Srbija bi mogla da dozvoli Prištini da finansira preševske opštine u odrednim i dogovorenim oblastima, kao što su prosveta i kultura.

Napredak u gorepomenutim oblastima ne bi pružio ni Srbiji ni Kosovu izvesnost oko Severa i granica, ali bi im pomogao da po pitanju drugih stvari krenu napred. Problem Severa će, najverovatnije, nastaviti da komplikuje i slabi evropsku persepektivu dveju zemalja (bar neko vreme). Međutim, prema ovom scenariju, Kosovo bi dobilo svoje priznanje (ali bez demarkacije granica) a Srbija novu rezoluciju UN koja bi legalno opravdala privremeni status Severa, inherentno dovodeći u pitanje suverenitet Kosova. Jednom kada se izgradi međusobno poverenje, kada članstvo u EU obema državama bude bliže i kada EU bude imala čvrst oslonac za dalju fasilitaciju, tek tada se može krenuti dalje i potražiti trajno rešenje.

Ni Kosovo, ni Srbija neće biti potpuno oduševljeni ovakvom postavkom, s obzirom na to da ovaj scenario podrazumeva teške kompromise za obe strane kao i održavanje nekih nepogodnosti koje donosi status quo. Ali, oni će biti suočeni sa propratnim pitanjima: da li je došlo vreme da reše sve svoje probleme, i ako nije, da li su bilo kakvi koraci unapred bolji od potpune stagnacije.

²⁰⁷ Republika Irska odbacila je svojatanje severnih okruga tek 1999. kao deo Sporazuma iz Belfasta (koji je potpisan na Veliki petak iste godine).

²⁰⁸ Nezavisnost Kosova ne slaže se s rezolucijom, a Srbija sve više ignoriše te propise. Izbori iz maja 2010. godine bili su u suprotnosti sa dekretima koje su izdali Specijalni predstavnici Generalnog sekretara Joakim Riker i Lamberto Zanier. Srbija je, takođe, odbila da posluša Zanijerove ponovljene naredbe u vezi s kosovskim graničnim pečatima. Razgovori Krizne grupe, zapadni diplomata, Priština, 11. jun 2010.; Viši zvaničnik UNMIK-a, Priština, 10. jun 2010. Srpske policajce, kojima je Rezolucijom 1244 zabranjen pristup na Kosovu, već duže vreme je moguće videti na Severu (ali ne u službenoj uniformi). Videti fusnotu 85.

B. POSLATI TRUPE

Malo je interesovanja za prihvatanje druge opcije o kojoj se diskutovalo u poslednjoj deceniji, to jest o politici za-vođenja čvrste ruke prema Severu. Albanci sa Kosovo su žestoko kritikovali međunarodne mirotvorce i policijske snage zbog toga što se ovi nisu mnogopotrudili da svoje prstvo učine vidljivijim i efikasnijim. Srpska razulare-nost je posledica nedostatka volje svih nadležnih, od UNMIK-a, preko KFOR-a, pa do EULEX-a, da nametnu vladavinu prava. Problemi oko struje koji su se dešavali na Severu tokom zime 2009–2010., molili su za početak vojne intervencije.²⁰⁹

Kosovski lideri kažu da bi voleli da međunarodna zajed-nica upotrebi silu, ako je neophodno, kako bi obuzdala šaku ekstremista koje podržava Beograd i koji odbijaju bilo koji pokušaj integracije. Predlaže se da takve snage budu usredsređene na cilj, da im rok bude ograničen a da njihov zadatak bude hapšenje šačice radikalnih političara koji su povezani sa ilegalnim aktivnostima. Krizna grupa, nakon brojnih intervjuova i osmatranja na Severu, veruje da otpor prema Prištini doseže mnogo dublje. Bilo kakav po-tez prisilne integracije Severa doveo bi do većih sukoba a onda bi bilo neophodno jako vojno prisustvo da održava novi status quo.

Postoji opšte međunarodno slaganje da je upotreba sile pri-lično nepodesna.²¹⁰ KFOR, koji ne želi da svoje osoblje izlaže riziku, i koji se u prošlosti, tokom nasilja (kakvo je ono koje 2008. desilo u zgradi suda) povlačio, opirao bi se takvom scenariju. Vojna intervencija je danas još ma-nje verovatna pošto je NATO smanjio broj svojih vojnika na oko 10.000 a pritom planira i dalju redukciju.²¹¹

Srbi, međutim, zaista brinu o potezima prema Severu. Proširenje male vojne baze KFOR-a (Noting Hil) u blizini Leposavića, na primer, brine lokalne zvaničnike.²¹² Oni koji su na terenu, plaše se ponavljanja operacije Oluja,

tokom koje su hrvatske snage zauzele Krajinu 1995.²¹³ Neki srpski mediji takođe pothranjuju priču o vojnoj in-tervenciji.²¹⁴ Iako je situacija trenutno mirna, takvi stra-hovi mogu vrlo lako dovesti do incidenata, ili bar uzroko-vati njihovu eskalaciju.

²⁰⁹ Razgovor Krizne grupe, zvaničnik francuskih snaga KFOR-a, Priština, novembar 2009.

²¹⁰ Morton Abramowitz and James Hooper, "Settling the Bal-kans", *The National Interest*, 7. jul 2010. Ambasador Abramo-vič je član Upravnog odbora Krizne grupe

²¹¹ NATO je u maju 2010. saopštio svoju odluku o daljem pov-lačenju svojih snaga. Generalni sekretar NATO, Anders Fog Rasmussen rekao je da je KFOR redukovao svoje snage na 10.000 u januaru (od prethodnih 15.000) a da je cilj smanjiti kontigent do 2.000 pripadnika onda kada bezbednosna situacija to bude dozvoljavala. Izveštaj Saveta bezbednosti, Kosovo, av-gust 2010 (online); "KFOR odlaže planove o smanjenju broja pripadnika", SETimes.com, 11. jun 2010 (online).

²¹² Razgovor Krizne grupe, srpski zvaničnik sa Kosova, Le-posavić, 1. jul 2010.

²¹³ Razgovori Krizne grupe, srpski zvaničnici, severno Kosovo, jun-jul 2010.

²¹⁴ B. Bojić, "Opasnost od napada albanskih ekstremista na se-veru Kosova", *Press*, 2. avgust 2010.

VI. ZAKLJUČAK

Prijatelji Kosova, ali pre svega njegovi strpljivi i odlučni lideri, pomogli su ovoj malenoj zemlji da nenasilnim putem dođe do nezavisnosti i, kao što je dokumentovao MSP, bez kršenja međunarodnog pravnog poretka. Srpski lideri su se ovome suprotstavili svim diplomatskim, ekonomskim i pravnim sredstvima kojih su mogli da se dosegnu, ali sve više i više shvataju – mada ne još uvek tako javno – da je bitka izgubljena. Ipak, integracija Kosova u međunarodnu zajednicu ne može se ostvariti bez pristanka Srbije. Slično tome, prijem Srbije u evropske institucije će biti blokiran sve dok Srbija ne počne da tretira Kosovo ne samo kao dobrog suseda, već kao ravnopravnog partnera.

U prvim godinama nakon rata (1999), koji je okončan tako što je ovu teritoriju preuzela misija UN, Kosovo i njegovi prijatelji su znali da je nemoguće da Srbija prizna nezavisnost Kosova. Međunarodna zajednica je, u skladu s tim, nastojala da privoli Kosovo i Srbiju da razviju bar minimalnu svest o onom drugom. Verovalo se da će ovakav pristup, nakon sazrevanja i jenjavanja nacionalističkih tenzija pomoći, te da će tokom godina doći i do formalnog priznavanja. “Tehnički dijalog” bio je sredstvo za postizanje tog cilja, ali ga je Srbija uporno odbijala. Ali, prijatelji Kosova će pogrešiti ako nastave da pritiskaju Kosovo da još jednom pristine na tako ograničene pregovore, posebno sada kada je njegov osnovni cilj skoro postignut.

Srbija je svoju ulogu odigrala loše. Uz pregršt međunarodnih simpatija i sa mnogo prilika da se približi Kosovu zarad neformalnih razgovora na visokom nivou, njeni lideri su ometali bivšu pokrajinu na svakom koraku, insistirajući na svemu osim na odustajanju od ponižavajućih uslova. Srbija je propustila da definiše realne ciljeve iz straha da ne oslabi svoju stratešku poziciju pred MSP i alarmirajuću domaću javnost. Međunarodna zajednica je zbog toga uvek sumnjičava prema namerama Beograda, pa često na političke zaokrete Srbije gleda kao na novi taktički manevar.

Istovremeno, prijatelji Kosovo, a među njima posebno EU, nisu uspjeli da usaglase podršku prema nezavisnosti Kosova, političkom voljom koja je neophodna za obezbjeđivanje punog teritorijalnog integriteta. Mitrovačka etnička podjela je dodatno ojačala tokom perioda UN i EU, izbeglicama nije dozvoljeno da se vrate, a EU vrlo često odlučuje da se pokori srpskim željama. Srbi sa Severa su naučili da se nasilje i uznemiravanje nagrađuju. Zabrana promena granica koju je novoj državi nametnula međunarodna zajednica i koja je jednom predstavljala dobru zaštitu od srpskih stremljenja ka podjeli, očuvala je suverenitet Kosova nad Severom samo na papiru, ali je, s druge strane, postala prepreka eventualnom srpsko-kosovskom

približavanju na ravnopravnoj osnovi. Nema indicija da se ta dinamika menja ili da će Srbi sa Severa bolje prihvatiti Prištinu za deset ili dvadeset godina.

Države članice Evropske unije bi u saradnji sa SAD trebalo da udvostruče svoje napore ne bi li ubedile druge zemlje da priznaju Kosovo. Pored toga, one bi mogle da podstiču brojne zemlje koje su čekale na mišljenje MSP, da što pre preduzmu odgovarajuće korake. Ali sada, kasnije, ili mnogo kasnije, apsolutno nema nikakve alternative za sveobuhvatni srpsko-kosovski dogovor ako bilo koja od dve zemlje želi da krene put evropskih integracija. Za Kosovo i region, bilo bi najbolje ako bi rešenje moglo da se postigne bez menjanja granica. Ali Helsinški završni akt (1975) dozvoljava takve promene granica samo ako se države međusobno dogovore. Ovde su dobri komšijski odnosi i međusobno priznavanje važniji od čuvanja granica. Najbolja strategija koju bi prijatelji Kosova trebalo da usvoje je da omoguće Srbiji i Kosovu da uđu u otvorene razgovore koji bi mogli da dovedu do najpunijeg rešenja, bez nametanja rasporeda, tačaka i vremenskih okvira.

Priština/Beograd/Brisel, 26. avgust 2010.

DODATAK A

MAPA KOSOVA I SUSEDNIH ZEMALJA

DODATAK B

REČNIK SKRAĆENICA

AAK	Alijansa za budućnost Kosova
AKR	Nova alijansa Kosova
ART	Regulatorni organ telekomunikacija (Kosovo)
CEFTA	Sporazum o slobodnoj trgovini između zemalja Centralne Evrope
CSP	Sveobuhvatni izveštaj za rešenje konačnog statusa Kosova
DS	Demokratska stranka
DSS	Demokratska stranka Srbije
EU	Evropska unija
EULEX	Misija EU vladavine prava na Kosovu
ICJ	Međunarodni sud pravde
ICO	Međunarodna civilna kancelarija na Kosovu
ICTY	Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju
KEK	Energetska korporacija Kosova
KFOR	Mirotvorne snage na Kosovu koje predvodi NATO
KP	Policija Kosova
LDD	Demokratski savez Dardanije
LDK	Demokratski savez Kosova
MTS	Mobilna Telefonija Srbije
MUP	(srpsko) Ministarstvo unutrašnjih poslova
NATO	Severnoatlantska alijansa
OSCE	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
PDK	Demokratska partija Kosova
PTK	Pošta i telekomunikacije Kosova
RS	Republika Srpska
SLS	Samostalna liberalna stranka
SNS	Srpska napredna stranka
SRS	Srpska radikalna stranka
UCPMB	Oslobodilačka vojska Preševa, Medveđe i Bujanovca
UN	Ujedinjene nacije
UNGA	Generalna skupština UN
UNMIK	Misija privremene administracije Ujedinjenih nacija na Kosovu,
VMRO–DPMNE	Unutrašnja makedonska revolucionarna organizacija – Demokratska stranka makedonskog nacionalnog jedinstvo